

**Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Nemzetközi és Politikatudományi Intézet
Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport
Pázmány East Asia Club, Hungary (PEACH)**

PEACH MŰHELYTANULMÁNYOK 9.

Szilágyi Zsolt

Keleten van-e Mongólia?

A mongol demokrácia elmúlt 25 éve

Budapest

2015

ABSTRACT**Is Mongolia in the East? Mongolian democracy in the past 25 years**

Mongolia during the past two and a half decades had experienced significant changes. Since the collapse of the socialist political system Mongolia produced a political and economic transformation which is not typical among the post-Soviet states of Central and Inner Asia. The democratic nature of the system of the country is beyond doubt, and all legislative and presidential elections were accepted by all international observing organizations. Mongolia has managed to break out from a completely unilateral dependence, which tied it to its northern neighbour. Mongolia is an autonomous political entity in the international diplomatic arena, and managed to develop its economy in the global market environment. The transformation was not without problems, and the very pronounced economic relations with China can raise a number of questions. The present article provides a brief overview of the political, economic and social changes of the past two and half decades.

ÖSSZEFOGLALÓ**Keleten van-e Mongólia? A mongol demokrácia elmúlt 25 éve**

Mongólia az elmúlt két és fél évtizedben jelentős változásokat élt át. A szocialista politikai rendszer 25 évvel ezelőtti összeomlása óta olyan gazdasági, és sok tekintetben egyedülálló politikai átalakulást produkált, mely a térség egyetlen poszt-szovjet államára sem jellemző. Az ország demokratikus rendszerét senki sem kérdőjelezi meg, az elmúlt két évtized összes parlamenti és elnökválasztásáról minden nemzetközi fórum elismerően nyilatkozott. Mongóliának sikerült kitörnie a teljesen egyoldalú függésből, mely északi szomszédjához kötötte, önálló politikai entitásként jelenik meg a diplomáciai porondon, gazdaságát sikerült a globális piaci környezethez alakítani. Az átalakulás nem volt zökkenőmentes, és a Kínához kötődő igen hangsúlyos gazdasági kapcsolatok is számos kérdést felvetnek, de az kétségtelen, hogy Mongólia eddig sikeresen vette az elé tornyosuló akadályokat. A tanulmány az elmúlt két és fél évtized politikai, gazdasági és társadalmi változásairól ad rövid áttekintést

SZILÁGYI ZSOLT**KELETEN VAN-E MONGÓLIA? A MONGOL DEMOKRÁCIA ELMÚLT 25 ÉVE****BEVEZETÉS**

Mongóliában – a korábbi „keleti blokk” más államaihoz hasonlóan – az 1990-es évek elején lezajlott politikai átalakulás megteremtette egy stabil többpártrendszer kiépítésének lehetőségét, és az elmúlt két és fél évtized az országban korábban sohasem tapasztalt mértékű változást hozott. Ezzel a lehetőséggel a közép-ázsiai poszt-szovjet tagállamok nem mindegyike tudott élni. A térségben láthatunk demokráciáknak „csúfolt” államokat, ahol olyan, a rendszerváltáskor hatalomra került államelnökök uralkodnak, akik többszörös alkotmánymódosításoknak köszönhetik hatalmukat és újraválasztásuk lehetőségét, találkozhatunk olyan személyi kultusszal, ahol az „ország atyjának” halála után annak fogorvosa kerül az államelnöki pozícióba, s találunk olyan országokat, ahol a politikai ellenzék képviselői vagy börtönökben vannak, vagy már nincsenek az élők sorában. Van közöttük olyan, mely nem tudott sikeresen alkalmazkodni az új gazdasági környezethez, és a térség legjelentősebb munkanélküliségével küzdve ma is a korábbi nagy testvér köldökzsinórján él.

E szomorú tapasztalatok alapján úgy tűnik, a térségben Mongólia az egyetlen ország, mely élni tudott a kínálkozó lehetőséggel. Az elmúlt évtizedben olyan politikai rendszert épített ki, mely euro-atlanti mércével mérve is megfelel a működő demokráciákról alkotott elképzeléseinknek. Ilyen értelemben üdítő kivétel a belső- és közép-ázsiai térség poszt-szovjet országai között.

Nem állíthatjuk, hogy a mongol politikai és gazdasági átalakulás egyszerű, nehézségektől, bel- és külpolitikai problémáktól, válságoktól mentes volt. A mongoloknak az új rendszer számos gyerekbetegségét kellett leküzdeniük, s az új helyzet is számos kihívást rejt. A gazdasági átalakulás nem csak pozitív hatásokat hozott, az életszínvonal-növekedés nem volt a társadalom minden rétegében azonnal érezhető, a rapid

urbanizációnak, a bányaiipari fejlesztéseknek árnyoldalai is vannak, s a politikai élet sem volt mentes a korrupciós botrányoktól.

Ennek ellenére a mongoloknak sikerült jó válaszokat adniuk a felmerülő kihívásokra. Az elmúlt évtizedekben sajátos átalakulást bemutató Oroszország és az állampárt teljes politikai irányításával működő Kína között létrehoztak egy olyan demokratikus államot, melyben a választások nagy többségét – egy kivétellel – még az azokon vesztés belpolitikai erői is legitimnek ismerték el – a nemzetközi megfigyelőkről nem is beszélve. A gazdaság fokozatosan fejlődik, az GDP kisebb hullámvölgyektől eltekintve éves szinten jelentős növekedést mutat, a lakosság életszínvonala nő. Jelen tanulmány az alábbiakban kísérletet tesz arra, hogy röviden összefoglalja az elmúlt 25 év fontosabb politikai eseményeit, bemutassa a mongol gazdasági és társadalmi átalakulás egyes jellemzőit.

A TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK

A mongol függetlenség és ezzel összefüggésben a mai önálló mongol állam létét bizonyos értelemben északi szomszédjának köszönheti. Mongólia a huszadik század elején még a Mandzsu Birodalom¹ része volt, s a Kínától való elszakadás egy több évtizedes, lassú folyamat volt, melyet elsősorban az ország északi és déli határán található két nagyhatalom egymáshoz viszonyított pillanatnyi helyzete, a közöttük kialakuló, adott pillanatban érvényes erőegyensúly határozott meg. Mongólia egy évtizedig úgy kapott részleges önállóságot, hogy az jobban szolgálta északi szomszédja érdekeit, mint az övét, s a század második évtizedének közepétől pedig úgy próbált független államként politizálni, hogy közben jogi értelemben Kína része volt, területi és politikai integritását csupán egyetlen állam ismerte el. Ez a folyamat csak a második világháborút követő új rendezés idején ért véget.

1911-ben, a Kínában uralkodó mandzsu dinasztia összeomlásakor a mongolok kikiáltották függetlenségüket. Önálló kormányt állítottak fel, s decemberben a káni trónra emelték az akkor regnáló mongol egyházfőt – nem volt egyetlen világi előkelő vagy

¹ Az 1644 és 1911 között a kínai trónon uralkodó mandzsu császári dinasztia több lépésben hódoltatta be a mongolok által lakott területeket. 1757-től a dinasztia bukásáig a mongol kánok teljes területe a dinasztia fennhatósága alá tartozott.

politikus, akinek társadalmi befolyása, tekintélye az övéhez mérhető lett volna.² Az új kormány azonnal lépéseket tett az ország megváltozott státusának nemzetközi elismertetésére,³ de függetlenségét sem Oroszország, sem Kína, sem más ország nem ismerte el.⁴

A visszautasítás után a mongolok a cári kormányzat segítségével voltak csak képesek olyan részleges autonómiát kivívni, melyet 1915-ben déli szomszédjuk is hajlandó volt elismerni. Ez jórészt annak köszönhető, hogy Kína hatalma a mandzsu dinasztia végnapjaira, illetve azt követően, a bizonytalan belpolitikai helyzetnek és az egységes kormányzat hiányának köszönhetően annyira meggyengült a birodalom határain, hogy mind a cári rezsim, mind később a bolsevikok viszonylag könnyedén képesek voltak érdekeiket érvényesíteni a mongol területeken. 1917-ben, a cár bukásával a teokratikus mongol kormányzat⁵ elvesztette legfőbb támogatóját, ami az autonómia kényszerű feladását és a kínai hatalom kiújulását eredményezte, bár ez csak rövid intermezzónak bizonyult.⁶

1921 nyarán a mongolok az orosz bolsevikok segítségével, fegyverrel űzték ki a megszálló kínaiakat az országból, s az akkor hatalomra került rezsim az északi szomszéd hathatós támogatásával és útmutatása alapján fokozatosan építette ki hatalmát. 1924-ben a nyolcadik mongol egyházfő (*bogd gegén*)⁷ májusban bekövetkezett halála után, még az év

² SZILÁGYI 2011: 135–152.

³ 1912. október 29-re datálódik az a levél, melyben az új mongol kormány tájékoztatta Franciaország, Németország, Anglia, az Egyesült Államok, Japán, Dánia, Hollandia, Belgium és az Osztrák-Magyar Monarchia külügyminisztériumait az ország függetlenségének kikiáltásáról. SZILÁGYI 2011: 173–174. Állami Történelmi Levéltár, FA-4. HN-39. A korszakra vonatkozó dokumentumok kivonatai többek között megtalálhatók itt: EAMSRAN 1992.

⁴ Az egyetlen kivétel ez alól Tibet. Egy 1913. január 21-én aláírt szerződésben Tibet és Mongólia kölcsönösen elismerte egymás függetlenségét, elismerték a 13. *dalai láma* tibeti, illetve a 8. *bogd gegeen* mongóliai szekuláris hatalmát. A szerződés olyan történelmi korszakban született, melyben mindkét államnak kiemelten fontos volt a külső legitimáció, így nem véletlen, hogy a gyakran tibeti mintákat követő mongol teokratikus kormányzat, illetve a mongol buddhizmus forrásának tekinthető Tibet kormánya sietett elismerni egymás szuverenitását. SZILÁGYI 2003.

⁵ 1911 decemberében, a mandzsu dinasztia hatalmának összeomlása után a mongolok kikiáltották függetlenségüket, és tibeti mintára az akkori mongol buddhista egyházfőt, a 8. *bogd gegeent* emelték a káni trónra. Ezzel, illetve öt minisztérium (külügy-, belügy-, hadügy-, pénzügy- és igazságügyi minisztérium) felállításával létrejött az önálló, teokratikus mongol kormányzat, melynek célja az ország teljes függetlenségének elismertetése volt. Ezt a célt egyedül képtelen volt megvalósítani, ezért az orosz szövetség kiépítésére törekedett. A cári kormányzat ekkor megelégedett a gazdasági befolyás megszerzésével, így nem támogatta a mongolok Kínától való teljes elszakadását. A két nagyhatalom egyezkedésének eredményeként született az a megállapodás, mely a Góbi sivatagtól északra eső mongol területeknek (Külső-Mongólia) részleges autonómiát biztosított. Megállapodásukat az 1915 májusában Kjahtában aláírt háromoldalú (mongol–oros–kínai) szerződés véglegesítette. Ez az állapot azonban csak 1920 februárjáig állt fenn, amikor a korábbi pártfogóját elvesztő mongol kormányzatot a kínaiak fegyverrel kényszerítették autonómiája feladására.

⁶ SZILÁGYI 2013: 355–356.

⁷ 1924. május 20. Az 1911–1920, illetve 1921. február és május között fennálló Teokratikus Mongol Állam uralkodója. Halha *bogd gegeen*, mong. *boyda gegen, gegeen*. A „halha” a mai mongol irodalmi nyelvet, a „mong.”

augusztusában kikiáltották a Mongol Népköztársaságot. Létrejött a világ második szocialista állama, és a kapcsolat Mongólia és a Szovjetunió között még szorosabbá vált.

Az 1924-ben elfogadott új alkotmány már népköztársaságként határozta meg Mongólia államformáját, s ekkortól gyakorlatilag a Szovjetunió tekinthető legfőbb szövetségeseinek. Fokozatosan egyre jelentősebb szovjet befolyás alakult ki, mely nemcsak politikai, de gazdasági értelemben is egyre inkább rányomta bélyegét az ország életére. Mindez annak ellenére alakulhatott így, hogy a mongol területek hivatalosan, nemzetközi jogi értelemben ekkor még Kína részét képezték. A Mennyei Birodalom azonban a 20. század elejétől fokozatosan elvesztette azt a képességét, hogy a peremterületek feletti befolyását érvényesíthesse. A század első évtizedeinek összecsapásai következtében területe, befolyási övezete fokozatosan csökkent. 1919-ben még képes volt az addig a cári Oroszország segítségét, támogatását maga mellett tudó mongol kormányt rákényszeríteni a részleges autonómiáról való lemondásra, de ezt a képességét a következő évtized elejére közepére már teljesen elveszítette. Az 1921-es mongol forradalom idején a mongolok az orosz Vörös Hadsereg nyílt támogatásával úzték ki az utolsó kínai katonákat az ország területéről. 1921 júliusától pedig az orosz politikai befolyás is egyértelművé vált Mongóliában. Semmi sem akadályozta a bolsevikokat politikai céljaik elérésében.

Az 1930-as években a két ország katonai együttműködése is teljesen egyértelművé vált. Számos magas szintű kétoldalú tárgyaláson merült fel annak kérdése, hogy a Szovjetunió milyen formában, illetve milyen mértékben támogassa katonai erővel Mongóliát. Aztán az 1939-es japán betörés és a Halhin gol-i ütközetben a szovjet–mongol szövetséges haderő győzelme a japánok felett egyértelművé tette a helyzetet. A Szovjetunióknak nem maradt riválisa a mongol területek feletti fennhatóság megszerzésének kérdésében. Ekkor zárult le az a folyamat, melyet a 20. század elején a belső- és kelet-ázsiai térség felosztására orosz–japán megállapodások vezettek be.⁸

Ugyanakkor az ország függetlenségének elismerésével Kína még két évtizedig adós maradt, és a helyzet csak 1945-ben változott meg. Ekkor a szovjet vezetés – 1945 februárja óta a szövetséges hatalmak beleegyezését bírva – hozzálátott a mongol területek – Külső-Mongólia, a mai független mongol állam, és a belső-mongol területek, a későbbi kínai Belső-

rövidítés pedig az írott (klasszikus) mongol nyelvet jelöli, s a mongol szavakat ezek tudományos átírásában adom meg. A mongol neveket, kifejezéseket a főszövegben a könnyebb érthetőség kedvéért hagyományos magyaros átírásban, a lábjegyzetekben tudományos átírásban adom meg, míg az esetlegesen előforduló kínai kifejezéseknél *apinyin* átírást alkalmazom. Az átírásban a mellékjeles betűk a következő hangértéknek felelnek meg: č-cs, ǰ -dzs, j-dz, s-sz, š-s, x-veláris h, az írott mongol szavakban ɣ-g, q-k, a magánhangzó kettőzése hosszúságot jelent.

⁸ SZILÁGYI 2011:106.

Mongol Autonóm Tartomány – státusának rendezéséhez. Az külső-mongol területek elszakadásával kapcsolatban a kínai kormányzat a második világháború után is feltételekhez kötötte a megállapodás létrejöttét, így követelésük hatására még az év őszén népszavazást tartottak Mongóliában. Ennek során a lakosság elsöprő többsége a Kínától való elszakadás mellett tette le voksát.⁹

1946-ban tehát – több mint két évtizeddel az önálló mongol kormány Szovjetunió általi elismerése után – jórészt a szovjet nyomás hatására¹⁰ Kína is elfogadta a Góbitól északra eső területek, a korábbi Külső-Mongólia teljes függetlenségét.¹¹ A mongolok szempontjából a siker azonban így sem volt teljes. A mongol népek által lakott terület jelentős része továbbra is Kína fennhatósága alatt maradt, s ezekből a déli-, vagy belső-mongol területekből hozták létre 1947-ben a Belső-Mongol Autonóm Tartományt. A politikai alku véglegesítette a halha-¹² és a déli-mongol terület szétszakítását, biztosította a Szovjetunió befolyását Mongóliában, s a termékeny belső-mongol területek hovatartozását pedig később senki sem vitatta.¹³ Így Mongólia – a Mongol Népköztársaság – a huszadik század jelentős részében a Szovjetunió szatellitjeként létezett. Politikai státusát, jelentőségét épp az adta, hogy a szovjet–kínai rivalizálás fontos színterévé vált.

A század húszas éveitől egyértelmű orosz (szovjet) befolyás a huszadik század utolsó harmadának elején, a szovjet–kínai viszony elhidegülésének idején, még nyilvánvalóbbá vált. Az 1960-as évek végétől a Szovjetunió gyakorlatilag ütközőállamként¹⁴ tekintett Mongóliára, jelentős létszámú haderőt állomásoztatott az

⁹ 1945. október 20. A szavazók 98,4 %-a szavazott az elszakadás mellett. A szavazásról készült jegyzőkönyvet a mongol Kis Húrál elnöksége november 10-én küldte meg a kínai kormányzatnak.

¹⁰ Sztálin már a jaltai konferencián megszerezte szövetségesi beleegyezését ahhoz, hogy a Szovjetunió ázsiai érdekszférájába Mongólia is beletartozzon. Ez gyakorlatilag az akkor már évtizedek óta fennálló helyzet szentesítését jelentette. A harmincas évek közepétől jelentős számú szovjet haderő tartózkodott az országban, sőt az orosz–japán összecsapások igen fontos hadszínterének is tekinthető ez a terület, hiszen 1939-ben Kelet-Mongóliában, a Halhin gol-i csatában az egyesített szovjet–mongol haderő állította meg a japán előretörést. BATBAYAR 1996: 476–480.

¹¹ 1946. január 5. BATBAYAR 2006: 273.

¹² A központi mongol területek, nagyjából a mai Mongólia.

¹³ A huszadik század elején, az 1904–1905-ös orosz–japán háború után a cári Oroszország és Japán több szerződést kötött, melyek a belső-mongol területeket japán befolyási övezetként ismerték el. A világháború után megfosztották Japánt a korábban birtokolt területeitől, s az 1947-es szerződés az új helyzet szovjet részről történő elismerését is rögzítette.

¹⁴ Az 1960-as évek második felében a szovjet–kínai viszony látványosan megromlott. A távol-keleti határincidensekmég inkább kiemelték a mongol területek jelentőségét. Az incidensek után a szovjetek növelték katonai jelenlétüket a mongol területeken. Ez olyan komolyan rányomta bélyegét a Szovjetunió és Kína kapcsolatára, hogy a két országviszonyának normalizálódása felé tett egyik legfontosabb lépés Gorbacsov 1986-os vlagyivosztoki beszéde volt, melyben bejelentette a szovjet csapatok részleges kivonását Mongóliából.

országban, s törekedett a mind szorosabb gazdasági függés kialakítására is.¹⁵ A hetvenes évektől a volt szocialista tömb országaiból egyre több gazdasági segítség érkezett, ami részben segítette a mongol gazdaság működtetésében, ugyanakkor egyfajta kiszolgáltatottságot is eredményezett, hiszen a mongol gazdaság teljes egészében a KGST-től függött. Külkereskedelmének 92%-át a KGST, s ennek 80%-át a Szovjetunió felé bonyolította.¹⁶

Bár elkezdődött a gazdaság részleges átszervezése, ennek hatásai és eredményei csak kevésbé látszódtak. A lakosság jelentős része továbbra is vidéken élt, megmaradt a hagyományos nagyállattartó nomád gazdálkodásnál. Bár az urbanizáció mértéke mindenkorábban Mongóliában tapasztalt mértéket túllépett, mégsem tekinthető teljes mértékben sikeresnek. Az erőszakos letelepítést a mongol lakosság nehezen tolerálta, a politikai elképzeléseknél jóval hosszabb idő kellett az új gazdasági környezet elfogadásához. Ez gyakran nem is volt sikeres egy generáción belül.

Kialakultak ugyan kisebb ipari központok, de ezek termelékenységé, hatékonysága messze elmaradt a kívánt szinttől. Megkezdődött a városok fejlesztése, modernizációja, a lakosság fokozatos betelepítésére is tettek lépéseket. Ez elsősorban a fővárosra, illetve a mongol gazdaság erőltetett átalakításának olyan központjaira – a „szocialista ipar” fellegváraira – korlátozódott, mint a Mongólia északi részén, az orosz határ közelében található Erdenet vagy Darhan városa. A folyamat európai léptékkal mérve meglehetősen visszafogott eredményeket hozott, de elindított egyfajta gazdasági átalakulást, és elvetette azoknak a folyamatoknak a csíráját, amelyek a rendszerváltás után robbanásszerű változásokat eredményeztek.

TÁRSADALMI VÁLTOZÁSOK A 20. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN

Az 1921-es mongol forradalmat követő szovjet típusú gazdasági, politikai átalakulás természetesen társadalmi átalakulást is generált. A mongol társadalom sajátossága volt, hogy a népesség nagyobb része még a huszadik század végén is nomád állattenyésztőként élte mindennapjait. A 20. század második évtizedének teokratikus állama politikai

¹⁵ Az első orosz kereskedelmi konzulátus még 1861-ben nyílt a mongol fővárosban. Ettől kezdve az orosz – később szovjet – vezetés minden eszközzel a Mongólia feletti teljes gazdasági befolyás megszerzésére törekedett, ami a huszadik század második felére meg is valósult. SZILÁGYI 2009: 244-245.

¹⁶ KOVÁCS 2001b: 48-68.

értelemben számos újdonságot hozott – önmagát függetlennek tekintette, és valóban erre az időre tehető a modern mongol állam kialakulásának kezdete –, társadalmi szempontból sokkal közelebb állt az azt megelőző több mint két évszázados mandzsu császársághoz, mint az 1921-es forradalom utáni időkhöz. A buddhista egyházfő vezette állam feudális jellegű társadalmában a legjelentősebb változást csupán az alávett réteg szerkezetének – ezen belül is inkább az egyes csoportok számának – változása jelentette. Jelentős társadalmi mozgások csak az ezt követő politikai berendezkedés korszakában voltak megfigyelhetők az országban.¹⁷

Az 1921-es forradalom után az erőszakos kollektivizálással, a részleges modernizációval, a lakosság városokba, ipari központokba telepítésével akarták kialakítani a szocializmus idealizált társadalmát. Ez a folyamat a korai időszakban jelentős traumát okozott, az 1920-as évek közepén egyes politikai vezetőket ún. „baloldali elhajlással” is megvádoltak, ami a szovjet típusú politikai és gazdasági-társadalmi átrendeződés időszakos megtorpanását is okozta.¹⁸

Fokozatosan kialakult azonban egy városi népesség, amely hozzászokott az új környezethez, részben elszakadt nomád hagyományaitól, és önálló társadalmi csoportként kezdett működni. Az átalakulás – bár több évtized alatt zajlott le – történeti léptékben mégis elég gyorsnak tekinthető, így számos később kikristályosodott probléma okát is ebben kell keresnünk. Az 1990-es rendszerváltással létrejött politikai és társadalmi változás bizonyos mértékben esélyt adott ezek egy részének kezelésére, de a legfontosabb problémákat napjainkig is csak részben sikerült megoldani.

A vidéken nomadizáló pásztorok a változásokat sok tekintetben csak közvetett módon tapasztalták, megmaradtak hagyományos életkörülményeik között. Napjainkban is ők alkotják a társadalom konzervatívabb, a politikai környezetre kevésbé fogékony részét. A városi lakosság viszont alapvetően más beállítottságú. A rendszerváltás idején a többséget első-, másod-, vagy ritkábban harmadgenerációs városiak alkották, akik eltérő mértékben voltak képesek alkalmazkodni az új környezet adta körülményekhez. Szerepük ugyanakkor alapvető volt a rendszer átalakításában, hiszen jellemzően ők alkották a demokratizálódási folyamat társadalmi bázisát. Ma is jóval érdeklődőbbek a politika eseményei iránt, ugyanakkor életmódjuk, gondolkodásuk változásával egyre inkább eltávolodnak korábbi gyökereiktől. Napjainkra ez a helyzet annyiban változott, hogy a

¹⁷ A belső-ázsiai térség társadalmi átalakulását szélesebb kontextusban vizsgálja HUMPREY – SNEATH 1999.

¹⁸ A témával kapcsolatban érdekes adalékokkal szolgál BALOGH 2004: 15–17; 20–32.

2000-es évek első évtizedében az egyre gyorsuló ütemben növekvő mongol gazdaság, az ebből fakadó átrendeződés következtében megindult egy igen erőteljes spontán migráció a városok – elsősorban a főváros – felé, mely néhány éven belül alapvetően átrendezte Mongólia népességének szerkezetét.¹⁹

Ilyen értelemben ma a mongol társadalom alapvetően két, egymástól jól elkülöníthető csoportra szakad, melyek között a távolság folyamatosan nő. Ez az átalakulás a rendszerváltás után látványosan felgyorsult, amiben a politikai, de a gazdasági környezet alapvető változása is nagy szerepet játszik.

Mint korábban említettük, a mai Mongólia sok tekintetben függetlenségét is északi szomszédja támogatásának köszönheti. Éppen ezért maguk a mongolok meglehetősen sajátosan viszonyulnak a rendszerváltást megelőző korszakhoz. A hétköznapi közbeszéd gyakran alapjaiban ítéli el az 1921–1989 közötti korszakot, a történész számára azonban jóval árnyaltabb kép bontakozik ki.

A rendszerváltás előtti történetírás evidenciának tekintette, hogy a Szovjetunió támogatása, a szövetségi rendszeréhez való csatlakozás, illetve a szocializmus mint társadalmi és politikai berendezkedés az egyetlen és üdvös lehetőség Mongólia számára, hiszen az ország politikai vezetői már az 1921-es forradalom idején elkötelezték magukat a nem kapitalista rendszerű politikai fejlődés mellett.²⁰ A politikai környezet nem is tette lehetővé, hogy felvethessenek ideológiailag kínos témákat, például a tényleges függetlenség vagy önállóság kérdését. Mongólia önmaga számára független ország volt, a külvilág – és ilyen értelemben a Szovjetunió is – azonban gyakorlatilag a Szovjetunió részeként tekintett rá. *Kurica ne ptica, Mongolia ne zagranica* – „A tyúk nem madár, Mongólia nem külföld” – tartotta az orosz közmondás.

A rendszerváltás után megkezdődött a huszadik század eseményeinek átértékelése, egyre-másra jelennek meg olyan történelmi munkák, melyek elsődleges célja a tényfeltárás. Az eltelt idő természetesen nem volt elég ahhoz, hogy megtörténhessen a múlt rendszer eseményeinek egyfajta konszenzusos újraértékelése, de egy tendencia jól megfigyelhetően kirajzolódik. A rendszerváltás után az eddig hozzáférhetetlen dokumentumok kiadására, a történelmi események, az egyes korszakok átértékelésére került a hangsúly, s a forráskiadványok megjelentetése után, csak a legutóbbi években

¹⁹ SZILÁGYI 2010.

²⁰ A témára vonatkozóan lásd a rendszerváltás előtti mongol történelmi összefoglalók vonatkozó fejezeteit, ill. Širendeb 1999-ben ismételt kiadott, a mongol forradalomról szóló művét.

indult meg a tudományos diskurzus a korábbi korszak értékeléséről. Ebben a környezetben a rendszerváltást közvetlenül megelőző hetven év, a mongol pártállami vezetők általában negatív előjelű kritikát kaptak. Ugyanakkor még ma is kevesen feszegetik azokat a meglehetősen ellentmondásos kérdéseket, hogy a szovjet támogatás milyen szerepet játszott a mai Mongólia létrejöttében, vagy azt, hogy Csojbalszan,²¹ a sztálinista személyi kultusz mongóliai megalapozója, miközben az egyre szorosabb szovjet szövetség kiépítésén, a szovjet típusú mongol állam megteremtésén munkálkodott, hogyan volt képes elkerülni az ország teljes beolvadását. E kérdések felvetése és értékelése még a jövő – remélhetőleg a közeljövő – feladata lesz.

A MONGOL RENDSZERVÁLTÁS

A mongol politikai és gazdasági átalakulás, a kelet-európai rendszerváltásokhoz hasonlóan, szorosan összefügg a Szovjetunióban a nyolcvanas évek közepén megindult demokratizálódási folyamattal. Az alapvető különbség az, hogy Mongólia a szovjet érdekszférába tartozó összes országnál jobban ki volt szolgáltatva a KGST-nek, illetve a Szovjetuniónak.

Sajátos módon a mongol politikai átalakulás kapcsolódik a kelet-európai politikai változásokhoz is. Ez nem csupán annak köszönhető, hogy a Szovjetunióban bekövetkezett változások hatására Mongóliában a kelet-európai eseményekkel párhuzamosan ment végbe az átrendeződés. Közvetlen kapcsolatnak tekinthető, hogy ezekben a folyamatokban gyakran olyan fiatal mongol értelmiségiek játszották a vezető szerepet, akik maguk is Magyarországon, Lengyelországban, Csehszlovákiában tanultak, tehát adott esetben bizonyos itt megismert mintákat követtek. Ki kell emelnünk az 1989. decemberi romániai eseményeket is, melyek katalizátorként működtek, és újabb inspirációt jelentettek a mongóliai ellenzék számára.

Az 1980-as évek második felében a peresztrojka nyomán meghirdetett mongóliai átalakulás az „átalakítás és nyitás” (*őrclөн байгóлт, ил тод*²³) fogalmakkal került be a

²¹ Xorloogiin Čoibalsan (1895–1952). Az 1921-es mongol forradalom egyik vezéralakja. 1929-től egy éven keresztül államelnök, majd politikai vetélytársainak likvidálása után, 1939-től haláláig miniszterelnök, a ténylegespolitikai hatalom birtokosa.

²² Halha өөрчлөн байгуулалт, *átalakítás*.

²³ Halha ил тод, *nyitás*. A fogalmak első említése az MNFP 19. kongresszusán történt (1986. május 29.). KOVÁCS 2001b: 49.

mongol köztudatba. A cél elsősorban a Szovjetunióban elindult változások átvétele, kivált a gazdaság átalakítása volt. A társadalmi és még inkább a politikai környezet megváltoztatása még távlati célként sem fogalmazódott meg. Az új politikai irányvonal meghirdetésével azonban létrejöttek azok a – jórészt közéleti – fórumok, ahol a mélyebb társadalmi feszültségek is napvilágra kerültek. Ezek egyre hangsúlyosabb szerepet kaptak Mongóliában is, ami a külpolitikai környezet változásainak hatásaival együtt egyre inkább a politikai átalakítás felé sodorta az országot. 1984-ben a korábban Csojbalszan utódként hatalomra került Cedembált²⁴ fokozatosan eltávolították a hatalomból.

A Szovjetunió Ázsia-politikájának változásával, a szovjet–kínai viszony fokozatos normalizálódásával kialakult helyzetben valamelyest Mongólia mozgástere is bővült. Az új gazdaságpolitikai lépések azonban nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket, így a társadalmi feszültség növekedésével a jelentősebb politikai átalakulás is egyre elkerülhetetlenebbé vált.

A rendszerellenes tömegmozgalmak 1989 őszén kezdődtek, és 1990 elején váltak általánossá. Szervezői elsősorban a fiatal városi értelmiség képviselői voltak. A kezdeti időszakban követőik is inkább ebből a rétegből kerültek ki, a mozgalmak társadalmi bázisa azonban hamarosan jóval szélesebbé vált. Az események elsősorban a fővárosra koncentráálódtak, és a megmozdulások csak fokozatosan terjedtek át vidékre (természetesen ekkor is a kisebb vidéki városokra és nem a nomád területekre kell gondolnunk). Itt kapott különleges jelentőséget, hogy a szovjet korszakban megindult átalakulás, amely elsősorban a nomád viszonyok felszámolását, az uralkodó ideológia elvárásainak megfelelő „modern” társadalom kialakítását célozta, nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy létrejöhessen az a politikailag is aktív réteg, amely a rendszert kritizáló társadalmi mozgalom bázisát adta.

Mongol sajátosság, hogy a megmozdulások fő szervezői alkotta ellenzék meglehetősen szoros kapcsolatot tartott fenn a párton belüli ellenzékkel, hiszen nagyjából azonos társadalmi réteget és korosztályt képviselt. Fontos megemlíteni, hogy az ellenzékben teljes egészében hiányoztak a szélsőséges csoportok, sokkal fontosabb volt a mozgalom alulról szerveződő jellege, mely inkább a hagyományokhoz való visszatérést és a nemzeti öntudat felébresztését célozta.

²⁴ Halha Yumjaagiin Cedembal (1916–1991) 1940–1954, valamint 1958–1984 között a Mongol Népi Forradalmi Párt központi Bizottságának főtitkára. A mongol személyi kultusz megtestesítője A hatalmat Čoibalsan 1952-ben bekövetkezett halála után, politikai riválisa félreállításával szerezte meg, és egészen Batmönh 1984-es hatalomra kerüléséig Mongólia egyszemélyi vezetőjének volt tekinthető.

Az uralkodó kormánypárt, a Mongol Népi Forradalmi Párt (MNFP) belső megosztottságára jellemző, hogy egészen 1990 áprilisáig nem lépett fel egyértelműen az ellenzékkel szemben. Még januárban is alapvetően két egymással ellentétes véleményt képviselő csoport volt megfigyelhető az MNFP Központi Bizottságán (KB) belül. A párton belüli keményvonalas, az ellenzékkel szemben határozott – akár erőszakos – fellépést sürgető csoporttal szemben formálódott egy mérsékeltebb, a békés megoldást és kisebb reformokat is támogató réteg, melynek Batmönh²⁵ volt a vezetője. A két csoport közötti rivalizálás egészen a korábbi állami és pártvezér, Cedembál nyugdíjazásáig visszamenőleg megfigyelhető volt. A hatalomért folytatott harcban fokozatosan Batmönh hívei kerültek túlsúlyba a KB-ban, de mint láthattuk, a keményvonalasok ellenállását még 1989 végére sem sikerült teljesen felmorzsolniuk. Mindazonáltal a demokratikus átalakulás egyetlen puskalövés nélkül ment végbe, ami a mongol rendszerváltás egyik legfontosabb jellemzőjének is tekinthető. Az állampárt belső ellenzéke elég erőt képviselt ahhoz, hogy képes legyen a keményvonalasok visszatartására, és a demokratikus ellenzékkel gyakorlatilag együttműködve járuljon hozzá a békés politikai átmenethez. Ez a párt hosszú távú politikai céljait is jobban szolgálta.

A spontán társadalmi megmozdulások mellett 1989 végétől egyre szervezettebb ellenzéki csoportok is létrejöttek. Ezek közül az első a Mongol Demokrata Szövetség²⁶ (MDSZ) volt, amelyet 1989. december 10-én,²⁷ a Fiatal Alkotóművészek Második Országos Tanácskozásán alapítottak.²⁸ Az MDSZ mellett új csoportok is létrejöttek, mint a szintén 1989 decemberében alakult Szociáldemokrata Mozgalom vagy a következő év februárjában életre keltett Új Haladás Mozgalom. Ezek azonban az MDSZ jelentőségét nem csökkentették. A Demokrata Szövetség élen járt a párttá szerveződés folyamatában is. 1990 februárjában alakult meg belőle a Mongol Demokrata Párt, a többi csoport csak hónapokkal később követte az MDSZ-t ezen az úton.

²⁵ Halha Jambiin Batmönx (1926–1997) 1948-ban lett az MNFP tagja. Az állam legfelső vezetésébe az 1970-es évek elején került be. 1973-tól tudományos miniszter, 1974-től a Politikai Bizottság tagja. 1974–84 között Mongólia miniszterelnöke volt, majd a politikai hatalom irányítását is megszerezte, amikor 1984-ben Cedembál helyét is átvette a mongol párt- és állami vezetés élén.

²⁶ A szervezet neve eredetileg Mongoliin Jaluučuudiin Ardčilsan Xolboo, „Mongol Fiatalok Demokratikus Szövetsége” volt. Később a jaluučuudiin („fiataloké”) kifejezést kihagyták belőle. JAANXUU – ALTANCECEG 2014:424.

²⁷ JAANXUU – ALTANCECEG 2014:424.

²⁸ KOVÁCS ATTILA ENDRE 2001a: 99.

Az ellenzéki pártok²⁹ felbukkanása mellett még egy, az eseményekre jelentős hatást gyakorló katalizátorról kell említést tenni. Ahogyan a demokratizálódási folyamat megindulása is a Szovjetunióban bekövetkezett változásokhoz kapcsolható, úgy a mongol ellenzéki megmozdulások határozottabbá válása is hasonló eseményhez köthető. 1990. március 2-án az *Izvesztyia* napilap közölte, hogy értesülései szerint Mongólia csaknem 10 millió transzferábilis rubelre³⁰ rúgó összeggel tartozik északi szomszédjának. Az összeg nagysága, a hatalmon lévő mongol politikai vezetők hallgatása óriási elégedetlenségi hullámot indított el a fővárosban, ami az ellenzéki csoportokat egységbe kovácsolta.

Március 7-én az MDSZ tíz tagja éhségstrájkba kezdett, amellyel sikerült az MNFP KB képviselőit tárgyalásra kényszeríteniük.³¹ Az eredmény a párt meghátrálása és a párton belüli ellenzék térnyerése volt. A KB tagjai testületileg lemondtak, a párt pedig olyan határozatokat fogadott el, melyek megteremtették a rendszer átalakításának politikai feltételeit:

1. Törölni kell az Alkotmány 82. cikkelyét, amely kimondta az MNFP vezető szerepét.
2. Cedenbált, aki 1940-től az MNFP főtitkára és Csojbalszan 1952-es halála után a teljes politikai hatalom birtokosa volt, ki kell zárni a pártból.
3. Rehabilitálni kell a politikai elítélteket.
4. 1990. április 9-ére össze kell hívni a párt rendkívüli kongresszusát.³²

Az MNFP vezetése korábban elsősorban adminisztratív eszközökkel próbálta útját állni a rendszerellenes mozgalmak megerősödésének. Az első és gyakorlatilag egyetlen jelentősebb esemény, amikor a tüntetők ellen karhatalmat vetettek be, csak 1990 áprilisában, több mint fél évvel az ellenzéki szerveződések illegalitásból való kilépése után következett be. Ekkor egy nagyobb ellenzéki tüntetés betiltását követően a kormányépület védelmére rendelték ki a rendfenntartókat. A lépés csak olaj volt a tűzre, a felháborodás országos méretűvé duzzasztotta az ellenzék bázisát. Az állampárt kénytelen volt engedni, és június 22-re kiírták a választásokat.

²⁹ Az új ellenzéki politikai mozgalmak, pártok között meg kell említenünk a következőket: Šine Dewšilt Xolboo, Ardčilsan Socialist Xödölgöön, Mongoliin Nогоон Nam (Mongol Zöld Párt), Mongoliin Үндесний Dewšлийн Nam, Mongoliin Чөлөөт Xөдөлмөрийн Nam, Mongolin Social-Demokrat Nam (Mongol Szociáldemokrata Párt).

³⁰ Az 1962-ben létrehozott és 1964. január elsején bevezetett fizetőeszköz a szocialista országok egymás közötti kereskedelmi forgalmának elszámolását szolgálta. Aranytartalma 0,987412 g tiszta arany volt, és értéke az 1980–90-es évek fordulóján nagyjából 1 dollárnak felelt meg. A transzferábilis rubel 1991-ben szűnt meg, amikor a volt szocialista országok áttértek a dollár alapú külkereskedelmi elszámolásra.

³¹ JAANXUU – ALTANCEGEG 2014:429.

³² KOVÁCS 2001a: 104.

A választáson hat párt indult.³³ Az MNFP – társadalmi beágyazottságára jellemző módon – a parlamenti helyek több mint 80%-át szerezte meg, tehát egyértelmű győztesnek tekinthető. Bár a választásokon nem történtek bizonyítható visszaélések, az adminisztratív intézkedések, amelyek az ellenzék ellehetetlenítését célozták, jórészt sikerrel jártak. Ezek közül talán a legfontosabbként az MNFP-nek sikerült elérnie, hogy a választási törvény alapján ne egységesen szabályozzák a választókerületek méretét. Ez részben Mongólia népességének sajátos eloszlásából is következett, aminek eredményeként a vidéki választókerületekben a győzelemhez akár 2000 szavazat megszerzése is elegendő volt, míg a városokban legalább 10000 kellett. Mivel az ellenzék bázisa gyakorlatilag a városi népesség volt, így a vidéki kerületekből könnyedén jutottak az állampárt képviselőjelöltjei a 430 fős Mongol Nagy Hurálba.³⁴ Ugyanakkor a megválasztott parlament összetétele számos változást jelzett. A képviselői helyek 87 százalékát olyan jelöltek nyerték, akik korábban nem voltak az állampárti parlament tagjai, és soraikban az 50%-ot is meghaladta a 45 éves vagy annál fiatalabb képviselők száma.³⁵

Az ekkor megválasztott parlament két évig működött. 1992 januárjában a Hurál³⁶ elfogadta az új alkotmányt, amely a Mongol Népköztársaság nevét Mongóliára változtatta, egykamarás, 76 fős parlamentet hozott létre, kétfordulós többségi szavazást és közvetlen államfőválasztást vezetett be. Az új választásokat 1992 júniusában tartották, melyeken a választópolgárok 95,6%-a vett részt. Az MNFP 71 képviselői helyet szerzett. Ezzel gyakorlatilag lezárult a mongol demokratikus átalakulás első szakasza.

³³ A Mongol Népi Forradalmi Párt, a Mongol Demokrata Párt, a Mongoliin Ün-desnii Dewšliin Nam, a Mongoliin Čölööt Xödölmöriin Nam, a Mongoliin Negdsen Nam (Mongol Egyesült Párt), a Mongoliin Ser-gen Mandaltiin Nam.

³⁴ A mongol Parlament. Az MNFP a szavazatok 60%-át szerezte meg, de ez a képviselői helyek 86%-át, összesen 343 helyet biztosított a párt képviselői számára. Az ellenzék 40%-os eredménye így csupán a képviselői helyek 14%-át jelentette. A parlamentbe jutott pártok a Mongol Forradalmi Párt, a Mongol Demokrata Párt, a Mongol Szociáldemokrata párt és a Mongol Nemzeti Fejlődés Pártja voltak.

³⁵ A számok az Asia Foundation 2000. szeptember 11–13-án szervezett konferenciáján hangzottak el Joseph E. Lake, az USA első mongóliai nagykövetének előadásán. LAKE 2000.

³⁶ Halha Ulšiin Ix Xural: „Országos Nagy Tanács („Nagy Gyűlés”)”.

PARLAMENTI VÁLASZTÁSOK ÉS A MONGOL DEMOKRÁCIA 1992 UTÁN

Amit a volt állampárt a demokratizálódási folyamatok elején nem tudott elérni, jelesül az ellenzék megosztását, azt megtették a megváltozott körülmények. Az ellenzéknek láthatóan nem volt egységes kormányzási koncepciója, amit a közvéleménnyel képes lett volna elfogadtatni. Ennek következményei nemcsak a két választási vereségben nyilvánultak meg. Az ellenzék a választások után szétszilálódott, több pártszakadás is bekövetkezett, s a folyamatot a fokozódó gazdasági nehézségek csak tovább erősítették.

A korábban szinte kizárólag szovjet kapcsolatokon és a KGST-n keresztül működtetett gazdaság az oroszok kivonulása után gyakorlatilag összeomlott. 1992-ben a városokban alig volt élelmiszer, akadozott az áram- és üzemanyag-ellátás.³⁷ A kormány kénytelen volt az alapvető élelmiszerek tekintetében jegyrendszert is bevezetni. Az ellátás akadozását elsősorban a városi lakosság érezte, illetve szenvedte meg. A hagyományosan önellátásra berendezkedett, vidéken élő nomád állattartók az élelmiszerhiányból jóval kevesebbet érzektek. Gyakran előfordult, hogy a városi lakosság vidékről, nem ritkán vidéki rokonoktól magánúton volt kénytelen élelmiszert beszerezni.

A gazdasági nehézségek azonban kevésbé látszottak meg az utódpárt politikai népszerűségén. A politika iránt kevésbé fogékony, a változásokra nehezebben reagáló vidéki pásztorok támogatásának köszönhetően az 1992. nyári választások gyakorlatilag konzerválták a korábbi állampárt hatalmát.³⁸ Az utódpárt a szavazatok majd 57 százalékának megszerzésével a 76 fős parlamentben 70 helyet szerzett. Az ellenzékbe kényszerülő Szövetség 4, míg a Mongol Szociáldemokrata Párt egy mandátumot kapott, és egy független képviselő is a parlamentbe jutott. Ugyanakkor több rendszerváltó párt nem volt képes képviselőket küldeni az országgyűlésbe. A tényleges hatalomátadás tehát nem történhetett meg, ugyanakkor az ellenzék sem volt képes olyan politikai alternatívát felmutatni, amely lehetőséget biztosított volna számára a hatalom átvételére. Az ellenzéki

³⁷ Ezt jelen tanulmány szerzőjének személyes tapasztalata is alátámasztja. 1992-ben a mongol főváros boltjai kongtak az ürességtől. Az élelmiszer-ellátás finoman szólva is akadozott, a kormányzat kénytelen volt jegyrendszert bevezetni. A lakosság általában magánúton – például rokoni kapcsolatait kihasználva – volt kénytelen magáról gondoskodni. Gyakran utaztak vidékre, hogy rokonaiktól, helyi pásztoroktól vásároljanak húst, néha élő állatot, ésezzel biztosítsák családjuk megélhetését egy rövid időre.

³⁸ Ebben közrejátszott az a korábban már említett tény is, hogy a választási körzetek egyenlőtlen kialakítása következtében a vidéki lakosság szavazatai felülreprezentáltak voltak.

tömörülések nem voltak képesek önmagukat pártként megszervezni, üzenetei nem jutottak el a választókhoz.

Az egy évvel később – 1993. június 6-án – megtartott közvetlen elnökválasztás azonban újabb lépést jelentett a mongol demokratizálódási folyamatban. A MNFP meglepő módon nem jelölte az ország korábbi elnökét, P. Ocsdirbatot, aki a mongol politikai élet és a mongol rendszerváltás emblematikus figurája volt. Az ellenzéki pártok ekkor létrehozott koalíciója azonban az államelnök mögé állt, és jelölésük után Ocsirbat képes is volt megtartani pozícióját. Négy évre Mongólia elnökévé választották. Ezzel az ellenzék első komolyabb politikai győzelmét szerezte, és képes volt azt is bebizonyítani, hogy elképzeléseit meg tudja valósítani.

Az 1996-os választások immár a másik politikai oldal győzelmét hozták. A Demokrata Unió Koalíció a szavazatok 47 százalékát és 50 parlamenti helyet szerzett, maga mögé utasítva az addig kormányzó Mongol Népi Forradalmi Pártot, mely meg kellett, hogy elégedjen 25 képviselői hellyel. A korszaknak a jelenből visszatekintve egyik fontos epizódja, hogy ebben a ciklusban került először jelentős vezetői pozícióba Mongólia mai elnöke, C. Elbegdorzs, aki már a rendszerváltás idején a demokratikus ellenzék egyik fontos tagja volt.³⁹

A Demokratikus Koalíció által vezetett kormány nem tudott úrrá lenni a gazdasági nehézségeken, hamar teret vesztett. Az a tény, hogy az ellenzéki koalíció képtelen volt az 1996-os választási győzelemmel⁴⁰ élni, több okra vezethető vissza. Ezek közül csak az egyik a megosztottság. A korábban említett ellenzéki tömörülések, pártok közül kétségkívül a Mongol Demokrata Párt tekinthető a legjelentősebb erőnek, de ez a tény inkább kárára, mint előnyére vált a parlamenti helyek többségét megszerző ellenzéki koalíciónak. Az MDP a kisebb ellenzéki pártok támogatása nélkül nem kerülhetett volna hatalomra, ugyanakkor a koalíció vezető erejeként megpróbálta rákényszeríteni elképzeléseit támogatóira is, nem törekedett a konszenzusos megegyezésre. A belső ellentétek, amelyek inkább gazdasági, mint politikai jellegűek voltak, hamarosan a szövetség széteséséhez vezettek.

Az általános elégedetlenség következtében a következő parlamenti választásokon, 2000-ben az MNFP ismét szinte földindulásszerű győzelmet aratott. A 76 parlamenti

³⁹ Caxiagiin Elbegdorj (1963–) A demokratikus mongol ellenzék egyik vezéralakja, korábbi újságíró. 1998-ban, illetve 2004–2006 között Mongólia miniszterelnöke. 2009 óta Mongólia elnöke, 2013-ban újraválasztották.

⁴⁰ Az 1996-os választásokra létrejött Mongol Demokrata Unió koalíciója – amelynek vezető ereje ekkor is a Demokrata Párt volt – összesen 48 mandátum mellett az MNFP csak 23 parlamenti helyet volt képes megszerezni. (A fennmaradó 5 helyet függetlenek szereztek meg.)

helyből 72-t szerzett meg. A Demokrata Unió a parlamenti helyek közül csupán egyet volt képes megszerezni, s az egy független képviselő mellett egy új politikai formáció, a Mongol Demokratikus Új Szocialista Párt és a Civil Jövő Párt – Mongol Zöld Párt pártszövetség is egy-egy képviselőt küldhetett az új parlamentbe.

A következő választás 2004. június 27-én sajátos eredményt hozott. A Demokrata Párt (DP) által vezetett koalíció⁴¹ csak megszorítani tudta az MNFP-t, mindkét oldal egyaránt 36-36 helyet szerzett a parlamentben. A kormányzáshoz az ezen a választáson feltűnt Republikánus Párt egy képviselője, illetve a három független honatya támogatása elengedhetetlen volt. A választások után egy évvel került a mongol államelnöki pozícióba a Mongol Forradalmi Párt 1997 óta regnáló elnöke, N. Enhbajar.⁴² Ebben a kormányzati ciklusban vált egyre szorosabbá az USA és Mongólia kapcsolata.

A MONGOL KORMÁNYZATI RENDSZER

Az 1990-es reformok idején egyértelművé vált az a politikai konszenzus, hogy a mongol politikai, gazdasági életet újjá kell szervezni. Az 1990-es többpárti választások azonban csak az ebbe az irányba tett első lépést jelentették. A politikai élet szereplői abban is többségében egyetértettek, hogy ez az átalakítás a demokrácia bevezetését, a társadalmi, gazdasági és kulturális élet feletti bürokratikus kontroll lebontását, a piacorientált gazdaság bevezetését és a többpárti választási rendszer kialakítását kell, hogy célozza. Az 1990-es és az azt követő parlamenti, illetve közvetlen elnökválasztások bizonyították, hogy az állampárti rendszert ebben a kérdésben a lehető leggyorsabban sikerült leváltani. Az már kérdéses volt, hogy a többi célt milyen ütemben és milyen formában sikerül elérni. Az kétségtelen volt, hogy a felsorolt változtatásokat a törvényalkotási rendszer átalakításával kellett kezdeni. A sikeres reformokhoz új értékrendet kellett meghonosítani, át kellett alakítani a képzési rendszert, és az új törvényi szabályozás elfogadtatását és betarthatóságát is biztosítani kellett.

⁴¹ Szülőföld Demokratikus Koalíció, mely a Demokrata Pártot, a Szülőföld Pártot és a Civil Jövő Pártot foglalta magában.

⁴² Nambariin Enxbayar (1958–). A politikai változások idején már a Mongol Népi Forradalmi Párt tagja volt. Az 1992-es választások után a kulturális miniszteri pozíciót töltötte be a Demokrata Párt 1996-os győzelméig. Ekkor egy évre pártja Központi Bizottságának főtítkárává, majd 1997-ben elnökévé választották. Ezt a pozíciót töltötte betöbb választási cikluson keresztül, míg 2005-ben elfoglalta a mongol államelnöki pozíciót.

A kétezres évekből visszatekintve úgy látszik, hogy a rendszer átalakítása nagyjából két szakaszra bontható. Az első az 1990-es választások előkészítésétől az 1992-ben készített új alkotmány elfogadásáig tartott, melyben alapvetően a közgondolkodást kellett átalakítani, hogy sikeresen bevezethető legyen az új politikai, gazdasági, társadalmi reform, melyet természetesen egyfajta intellektuális átalakulás is kísért. A folyamatnak ez a része nagyjából az új mongol alkotmány 1992. január 13-án történt bevezetésével le is zárult.

A második rész immár az új alkotmányos keretek közötti törvényalkotás volt, melynek meghatározó része a következő öt évben zajlott. Ebben a kormányzati ciklusban az immár második szabad választás alapján felállt új parlament mennyiségi szempontból jól dolgozott. Az összesítések alapján elfogadtak összesen elfogadtak 137 ágazati törvényt, 142-t módosítottak, ratifikáltak 40 nemzetközi egyezményt, és 46 törvényt töröltek. Ez azonban csak a folyamat első része volt, s a következő választásokon 1996-ban immár egy alapjaiban új összetételű országgyűlés ült össze, de a jogrendszer átalakításának lendülete semmit sem csökkent. Összesen 255 törvénymódosítás és 71 nemzetközi egyezmény elfogadása fémjelzte az immár a korábbi ellenzék által vezetett törvényhozás munkáját.

Az 1998 januárjában elfogadott „Mongol jogi reform” nevű programterv a parlamenti ciklus második felére további 50 új törvény megalkotását, illetve száznál is több törvénymódosítás kidolgozását irányozta elő. Az itt felsorolt lépéseket az új politikai elit természetesen egy olyan környezetben tette meg, melyben hangsúlyos szerepet kaptak azok a külkapcsolatok, melyek a korábbi rendszer prioritásaival ellentétes előjelűek voltak. A különböző nemzetközi szervezetek támogatásának köszönhetően számos parlamenti képviselő, tanácsadó és kutató utazhatott a nyugati országokba, hogy személyesen szerezzon tapasztalatot a többpárti demokráciák működésével, működtetésével kapcsolatban.⁴³

Az új rendszer kiépítését jelentősen nehezítette az a tény, hogy úgy kellett egy új kormányzati struktúrát kialakítani, hogy egyúttal a mongoloknak teljesen új politikai gondolkodást is el kellett sajátítaniuk, hiszen nem tudtak olyan történelmi példákhoz nyúlni, melyek a demokratikus jogállami keretek formáinak megfeleltek volna. Az állam legitimációs alapját a történelmi hagyományban az államalapító Dzsingisz kán által 1206-ban, nagykánvá választásakor kihirdetett nagy törvény⁴⁴ jelentette, mely a maga nemében

⁴³ Az első ilyen szervezet az amerikai székhelyű The Asia Foundation volt, mely már 1990-től jelen volt Mongóliában, hogy segítse a politikai rendszerváltást és a piacgazdaság bevezetését, támogassa a társadalmi átalakulást az országban.

⁴⁴ Mong. yeke čayaji, halha ix caaj.

és a maga idején páratlan, a nomád államalakulatok és a mongol törzsszövetségek történetében korábban nem tapasztalt újítás volt. A nagy mongol birodalom bukása után – és részben már a Kubiláj és utódai által fémjelzett időszakban is⁴⁵ – a mongol törvénykezés rendszerét külső tényezők befolyásolták. Többször kínai törvénykezési mintákat vettek alapul – a Yuan-korszakban önként, míg a mandzsu fennhatóság⁴⁶ idején kényszerből. Az utolsó császári dinasztia bukása után részleges autonómiát elnyerő új mongol kormány kísérletet tett ugyan egy önálló alkotmány kidolgozására, ezt azonban akkor nem sikerült befejezni,⁴⁷ és a mintát akkor is a kínai (mandzsu) törvénykezési rendszer jelentette. 1921-től, de még inkább az 1924-es népköztársasági alkotmány bevezetésétől pedig a mintát szintén egy külföldi kormányzati rendszer jelentette, s épp ennek a leváltása volt a cél 1990-ben.

Nem véletlen, hogy a mai mongol kormányzati rendszer egy sajátos, bár nem példa nélkül álló képződmény, amelyet fél-elnöki (*semi-presidential*) demokráciaként is szoktak emlegetni. A parlamenti választásokon többséget szerzett párt vagy koalíció adja a miniszterelnököt, aki a kormány vezetőjeként irányítja az országot. Ugyanakkor a közvetlen elnökválasztás során hivatalba került államelnök sokkal hangsúlyosabb szerephez juthat, mint ahogyan azt a parlamentáris demokráciákban megszokhattuk. Államelnököt a parlamenti mandátumot szerzett pártok vagy azok koalíciói jelölhetnek, a jelölt olyan személy kell legyen, aki betöltötte 45. életévét, és jelölést megelőző időszakban minimum 5 évet az országban töltött. A megválasztott elnök mandátuma 4 évre szól, egyszer újraválasztható. Az elnökválasztásokat a parlamenti választást követő években tartják.

Az államelnök szerepe belpolitikai, de még inkább külpolitikai kérdésekben meghatározó is lehet, így a miniszterelnök és az államfő gyakran egyfajta tandemként befolyásolják az ország politikai életét. Ez nem jelent különösebb gondot abban az időszakban, amikor mindkét politikust a parlamenti többséget szerzett párt(ok) adják. Így volt ez az első parlamenti és elnökválasztásoktól egészen a kétezres évek első évtizedének végéig, amikor az általában a parlamenti többséggel rendelkező pártok által delegált

⁴⁵ A Kínában uralkodó mongol Yuan-dinasztia (1271–1368) korszaka.

⁴⁶ A mongol területeket a mandzsuk három lépésben foglalták el. 1634-ben a Góbi-sivatagtól délre eső területek mongol kánjai fogadták el maguk felett az államalapító Nurhacsi (kín. Nuerhachi 1593–1626) fennhatóságát. 1691-ben a mai Mongólia területe lett a mandzsu birodalom része, majd 1757-ben a nyugati mongolok – az ojrát kánság – került a mandzsuk fennhatósága alá.

⁴⁷ Az alkotmánytervezet füzeteit ma a mongol állami gyűjtemények őrzik.

jelöltek töltötték be az elnöki pozíciót.⁴⁸ Ehhez a helyzethez képest jelentős újdonságot hozott, mikor 2009-ben – az azóta újraválasztott – C. Elbegdordzs a Demokrata Párt vezető pozíciójából úgy tudta megnyerni az elnökválasztást, hogy egy évvel korábban még a Mongol Forradalmi Párt győzedelmeskedett a parlamenti választásokon. Ez akkor jelentős belpolitikai konfliktust generált.

A 2008. június 29-én tartott parlamenti választásokon az előzetes várakozásokkal szemben a MNFP meglepően jól szerepelt, 52,67%-os szavazati aránnyal 45 helyet szerzett az országgyűlésben. A második helyen végzett Demokrata Párt 28 képviselői helyhez jutott, a Zöld Párt, illetve a Civil Jövő Párt egy-egy képviselőt küldhetett az új országgyűlésbe, ahol egy független képviselő is helyet kapott. Az ellenzék a szavazatok újraszámlálását követelve a parlament előtti Szühebátor téren tartott gyűlést, majd az onnan alig 100 méterre lévő MNFP-székház elé vonult. Az eleinte néhány száz fős tömeg a hozzá csatlakozókkal hamarosan ezres nagyságrendűvé nőtt. A kirendelt csekély rendőrségi erő nem volt képes megfékezni az elégedetlenkedőket, és a tüntetés hamarosan a pártszékház megrohamozásában, felgyújtásában eszkalálódott. Ezzel kirobbant a rendszerváltás utáni Mongólia legvéresebb politikai megmozdulása. Míg az 1990-es átmenetet sikerült békés keretek között tartani, a 2008-as választások utáni megmozdulások öt halálos áldozatot is követeltek. Az államelnök, N. Enhbajar a pártszékház felgyújtása után elrendelte a szükségállapotot, a felkelők ellen kivezényelt rendőrség és katonai alakulatok hamarosan több száz embert fogtak el és börtönöztek be. A Demokrata Párt akkori vezetője, C. Elbegdordzs az elégedetlenkedők élére állt. Majd két héttel a szükségállapot visszavonása után az új törvényhozás bojkottjára szólított fel, kijelentette, hogy kész lemondani a pártelnöki pozíciójáról, amennyiben nem engedik szabadon a bebörtönzött tüntetőket. Hosszas politikai egyeztetések után végül felállt az új parlament, az MNFP és a DP közös jelöltje a miniszterelnöki pozícióra S. Bajar lett. Elbegdordzs lemondott pártelnöki pozíciójáról, és ő volt az egyetlen képviselő, aki nemmel szavazott szeptember 12-én a koalíciós miniszterelnök megválasztásakor. A DP korábbi vezetőjének határozott politikai állásfoglalása jelentős ismertséget és számos támogatót hozott neki. Az egy évvel később megtartott államelnöki választásokon négy százalékos különbséggel legyőzte a MNFP jelöltjét, a regnáló elnököt, N. Enhbajart.

⁴⁸ Ehhez képest csak részben jelent kivételt Očirbat második ciklusa, hiszen őt csak akkor jelölte a Demokrata Pártvezette ellenzék, mely 1996-ban meg is nyerte a választást.

C. Elbegdordzs azóta meglehetősen markáns politikai arculattal kormányozza az országot. A nemzeti hagyományok ápolását, a mongol kultúra megőrzését, a nomád hagyományok gondozásának fontosságát a kormányzati retorika szintjére emelte. Vélhetően a kínai „*soft power*” politika sikereire alapozva megkezdte a mongol kultúrával foglalkozó oktatási és tudományos műhelyek rendszerének kiépítését.⁴⁹ Ezekkel a lépésekkel erős társadalmi bázist épített, s érezhetően kihasználta, sőt némiképp talán tágította is a mongol kormányzati rendszer által az elnöknek juttatott politikai mozgásteret. A rendszerváltás utáni mongol társadalomban mindig is jelen lévő nemzeti retorikát sokáig az utódpart használta eredményesen. Az előző történelmi korszakban ideológiai okokból kevés hangsúlyt kapott dzsingiszi hagyomány szinte kultikus szintre emelkedett 2006-ban, az alapításának 800. évfordulóját ünneplő Mongóliában. A három évvel később hivatalába lépett mai elnök ezt immár saját politikai céljai elérésére használja, s a nemzeti hagyományokra büszke, ezekre építő társadalmi csoportok igényeit ki is elégíti. Jellemző példa erre, hogy a történelmi források által ezen a területen leírt első nomád állam, a *xiongnu* birodalom mint a legkorábbi nomád állam története a kormányzati retorikában – a történelmi és kulturális hagyomány fogalmának összekeverésével – lassan összemosódott a mongol állam történetével, azt a hatást keltve, mintha a mongolok a *xiongnuk* egyenes leszármazottai lennének, vagy mintha az első nomád állam vezetői mongolok lettek volna.⁵⁰ Ez természetesen az erre az ideológiai megközelítésre rezonálók számára nagyon imponáló, ki kell azonban jelentenünk, hogy az elképzelés tudományos megalapozottsága azért kevésbé jelentős, mint a politikai hozadéka. Az elmondható, hogy a felvetést nincs, ami cáfolja, de a tudomány mai álláspontja az, hogy csak azokat az ismereteinket tekintjük hitelesnek, amelyek helyességére van bizonyíték, azokat nem, amelyeket nem bizonyít és nem is cáfol semmi. Hasonló társadalmi igényt az általában identitásválsággal küzdő más poszt-szovjet államokban is tapasztalunk, de példaként nem is kell határainkon túlra menni. A magyar őstörténettel, őstörténet-kutatással kapcsolatban az elmúlt évtizedekben számos felvetés látott napvilágot, amit kevésbé a tudományos megalapozottság, mint inkább kiagyalójuk személyes vágyai, vagy a „nagy

⁴⁹ Ezek közül az egyik elsőt épp Budapesten, az ELTE-n nyitotta meg 2014. október 18-én magyarországi hivatalos látogatása idején.

⁵⁰ A szerző személyes tapasztalata, hogy a jelentős állami támogatással 2011-ben megszervezett 10. Nemzetközi Mongolisztikai Konferencia – mely egyébként a tudományterület öt évente megrendezésre kerülő legjelentősebb tudományos seregszemléje – nem csupán a Teokratikus Mongol Állam kikiáltásának 100., illetve a mongol forradalom 90. évfordulóját ünnepelte, hanem a *xiongnu* állam alapításának 2220. évfordulóját is. Ez volt az első példa arra, hogy széles fórumon, állami jóváhagyással jelezték azt, hogy a mai Mongólia a nomád kulturális és történelmi hagyományok egyenes – és egyedüli – örökösének tekinti magát, lazán kezelve a tudományos tényeket.

tudományos igazságra” váró a „célközönség” igényei ihlettek. Ezzel együtt is meg kell azonban említenünk, hogy a mongol kormányzat igen jelentős lépéseket tett az elmúlt években a kulturális értékek és hagyományok megőrzése, az oktatásban betöltött szerepük hangsúlyosabbá tétele, illetve általában az oktatás fejlesztése érdekében. Ezek mellé a célok mellé jelentős anyagi forrásokat is rendeltek, tehát az elképzelés nem maradt meg a politikai lózungok szintjén.

MONGÓLIA KÜLKAPCSOLATAI

A kilencvenes évek eleje óta az új mongol politikai elit folyamatosan arra törekedett, hogy oldja az ország politikai elszigeteltségét. A szűk politikai mozgástér elsősorban a mind lélekszámát, mind gazdasági erejét tekintve mongol szempontból gigantikusnak tekinthető két nagyhatalom, Oroszország és Kína szomszédságának következménye volt. A mongolok a rendszerváltás után – érthető módon – mindent megtettek annak érdekében, hogy normalizálják kapcsolataikat a két szomszédos országgal. Ez egyrészt az oroszoktól való fokozatos távolodást, másrészt az 1980-as évek végéig elhanyagolt kínai kapcsolat felújítását jelentette. A kétezres évek első évtizedének közepére-végére azonban már egyértelművé vált az a felismerés, hogy Kína nyomasztó gazdasági túlsúlya hasonló zsákutcába vezetheti a mongolokat, mint amelyet a Szovjetuniótól, illetve a KGST-től való egyoldalú függés teremtett. E helyzet megelőzése érdekében a mindenkori mongol kormányzat jelentős lépéseket tett a harmadik államokkal való kapcsolatok felvételére, kiépítésére. Ezek közül kézenfekvő volt a Japán, Dél-Korea és az Európai Unió felé történő nyitás is.

A mongolok számára a felsoroltak mellett kiemelten fontos az amerikai kapcsolat, s úgy tűnik, az USA is nagyobb figyelmet fordít az országra, mint ahogyan azt például gazdasági jelentősége indokolná.⁵¹ A kétezres évek elején Mongólia sietett csatlakozni az USA által szervezett terroristaellenes szövetséghez, s a mongol vezetés hasonló lépései a washingtoni kormányzat figyelmét is még inkább az országra irányították. Bizonyos értelemben fontos szerepet szának neki az észak-ázsiai stratégia kialakításában. Ezzel

⁵¹ Fentebb már említettük, hogy az USA a politikai rendszerváltás korai időszakától kezdve a kormányzati intézkedések mellett társadalmi szervezeteken keresztül támogatta a politikai átalakulást.

párhuzamosan a gazdasági együttműködésük is fejlődött, s az USA fokozatosan Mongólia harmadik legnagyobb kereskedelmi partnere lett.

Az 1992-es mongol választásokon⁵² hatalomra került új kormány Oroszországgal is rendezni kívánta a korábbi években fagyossá vált viszonyt. Ez a kínai diplomáciai offenzíva láttán az orosz érdekekkel is egybeesett, így már a választások utáni évben megkötötték a két ország közötti új barátsági és együttműködési szerződést. Mivel a rendszerváltás előtti években a mongol gazdaság gyakorlatilag a szovjet „köldökszinóron” keresztül jutott hozzá a nyersanyagok és energiahordozók jelentős részéhez, ez a szerződés a mongol fél számára nélkülözhetetlen volt. Ezzel párhuzamosan tovább folytatódott a kínai–mongol közeledés, mely lehetőséget adhatott az egyoldalú függőség megszüntetésére. 1994-ben – egy évvel a hasonló orosz–mongol megállapodás után – megszületett az új államközi szerződés a két ország között. Ez új alapot teremtett a gazdasági kapcsolatok fejlesztéshez is, melyeket rendszeres beszámolók formájában közösen értékelnek is.⁵³

Annak ellenére, hogy a mongol rendszerváltás épp az egypártrendszer felszámolását, a kínaitól részben idegen gazdasági modell kialakítását célozta, a kínai vezetők siettek elismerni Mongólia teljes függetlenségét és önállóságát.⁵⁴ Kína már a nyolcvanas évek végétől igen jelentős figyelmet fordított északi szomszédjára. A kínai kormányzat gyorsan reagált a mongóliai változásokra. Kína kijelentette, hogy tiszteletben tartja a demokratikus átalakulást, s ezután felvették a kapcsolatot a legfontosabb mongol politikai erőkkel, így a Mongol Népi Forradalmi Párttal és a Mongol Demokrata Párttal is. A korábban az országban domináns szovjet gazdasági kapcsolatok, pozíciók helyét az 1990-es évek közepétől fokozatosan a kínai érdekeltségek vették át

1994-es ulánbátori látogatása idején írta alá Li Peng kínai miniszterelnök az új kétoldalú egyezményt, s egyúttal vázolta Kína elképzeléseit Mongóliával kapcsolatban:

1. Kína elismeri Mongólia függetlenségét, önállóságát, területi integritását.
2. Cél a kölcsönös előnyökön alapuló kereskedelmi és gazdasági kapcsolat fejlesztése.
3. Kína támogatja Mongólia atomfegyvermentes státuszát.

⁵² 1992. június 28.

⁵³ Ilyen közös egyeztetésekre került sor 1998-ban, illetve 2003–2005 között évente is.

⁵⁴ Már az 1991-ben hivatalos látogatásra Mongóliába érkező kínai delegáció is biztosította erről az új mongolkormányt.

4. Megfigyelői szerepet kíván Mongólia harmadik országokkal kötött szerződéseivel kapcsolatban, és segíteni szeretné ezek létrejöttét.⁵⁵
5. Kijelentette, hogy a korábbi ütközőállam szerepe miatt Mongólia kiemelt fontosságú a térségben.⁵⁶

Kína és Mongólia között található az ország leghosszabb összefüggő határvonala. A mongol területek közvetlenül határosak Belső-Mongóliával, de a nyugati területen olyan gyakran belpolitikai kockázatokat is rejtő tartományokkal is, mint Xinjiang. Ezért Kína belpolitikai stabilitása, illetve a kínai biztonságpolitika szempontjából is alapvetően fontos ez a kapcsolat. A kínai–mongol határ-megállapodásokat már az 1980-as években is felülvizsgálták, de 1996-ban egy háromoldalú szerződésben rögzítették is az aktuális megállapodást.⁵⁷ 2001-ben és 2003-ban ismét felülvizsgálták a kínai–mongol határt, mely jelenleg több mint négyezer kilométer hosszú.⁵⁸ 2004-ben N. Bagabandi⁵⁹ pekingi látogatásakor született megállapodás arról, hogy a közös határon összesen 13 határátkelőt építenek.⁶⁰

Kína az új politikai környezetben vezető pozícióra tört, ezért egy stabil és kínai vezetés alatt álló ázsiai szövetségi rendszer kiépítésére törekedett, mely a kínai nagyhatalmi státusz megalapozója lehet. Érdekeit gazdasági eszközökkel is megpróbálja védeni, ugyanakkor igyekszik más nagyhatalmak szerepét és pozícióit gyengíteni a térségben.

Ilyen értelemben az 1994-ben aláírt kínai–mongol barátsági és együttműködési szerződés nem csupán a korábbi orosz dominancia megakadályozását, illetve pozícióinak megszerzését jelentette, de legalább annyira célja volt az USA megelőzése. Kína hozzáállását alapvetően befolyásolta Oroszország, az USA és Japán reagálása.

⁵⁵ Kína a térség vezető hatalmaként több, az ázsiai és csendes-óceáni országokat összekötő kereskedelmi és gazdasági szövetség tagja. Támogatásával Mongólia is több ilyen jellegű szervezetben is teljes jogú, illetve megfigyelői pozíciót kapott. Ilyen például az APTA (Asia Pacific Trade Agreement), az Asia Pacific Economic Cooperation Council, az SCO (Shanghai Cooperation Organization), melyben a mongolok Kína, Oroszország, Kazahsztán, Üzbegisztán, Kirgizisztán, Tádzsikisztán mellett megfigyelői státuszt birtokolnak, csakúgy, mint az ASEAN biztonságpolitikai fórumában (ASEAN Regional Forum on Security).

⁵⁶ BATBAYAR 2002.

⁵⁷ Érdekes, hogy az 1915-ben szintén mindhárom ország képviselőinek részvételével lezajlott kjahtai konferencia, illetve a májusban aláírt szerződés még csak a részleges mongol autonómiát rögzítette, illetve azt, hogy Külső- Mongólia Kína elidegeníthetetlen része.

⁵⁸ 4767 km.

⁵⁹ Nacagiin Bagabandi (1950–) A mongol állam elnöke 1997 és 2005 között. 1992-től a mongol parlament tagja volt, 1997-ben indult a közvetlen elnökválasztáson, amit megnyert. 2001-ben újraválasztották.

⁶⁰ Ezek közül jelenleg 6 működik, de nem mindegyiken engedélyezték a nemzetközi forgalmat. Ilyen határátkelő ateljes rendszer megvalósulása esetén összesen 5 létesül.

A két ország közös katonai partnerségi programja különös fontosságú, kiváltképp a 2001. szeptember 11-én bekövetkezett események után. Ugyanakkor a terrorizmus elleni harcban a mongolok erőn felül teljesítenek. Mind az iraki, mind az afganisztáni programokban részt vesznek, s bár ennek katonai jelentősége csekély, de fontos az amerikai–mongol viszony tekintetében, hiszen az USA számon tartja szövetségeseit.

2001 után természetesen jelentősen változtak a nemzetközi politika prioritásai is. A biztonságpolitika a kínai kormányzat kiemelt programjai közé emelkedett, s ilyen értelemben Mongólia regionális szerepe is felértékelődött. Ez új lendületet adott a két ország közeledésének, ugyanakkor ehhez jelentősen hozzájárult az a tény is, hogy a mongol kormányzat számára gyakorlatilag nem létezik a „két Kína” kérdés,⁶¹ az egyetlen tárgyaló félnek a Kínai Népköztársaságot tekinti.

A következő évtizedben a kínai–mongol kapcsolatoknak elsősorban gazdasági vetülete fejlődött korábban nem látott mértékben. A hagyományosan hiányos infrastruktúrával és nem számottevő belső tőkével rendelkező Mongólia számára nélkülözhetetlenek voltak azok a források, melyeket a kínai befektetők hoztak (hoznak) az országba. Ugyanakkor a hagyományosan nyersanyaghiánnyal küzdő Kína számára kecsegtető lehetőség, hogy a szomszédságában ilyen jelentős mennyiségben rendelkezésre álló ipari nyersanyagok, illetve energiahordozók kitermelésében részt vállaljon.

Mint említettük, az orosz és kínai kapcsolatok ellensúlyozása a rendszerváltás utáni mongol külpolitika egyik legfontosabb célkitűzése volt. Ebben jelentős előrelépést hozott a kétezres évek első évtizedének közepe. 2004-ben a folyamatosan fejlődő mongol–amerikai kapcsolatoknak köszönhetően az ország ígéretet kapott arra, hogy csatlakozhat egy, az USA kormánya által baráti országoknak nyújtott felzárkóztatási programhoz. A mongol államelnök, N. Bagabandi az év júliusában az Egyesült Államokba látogatott, a látogatást egy évvel később G. W. Bush, majd később védelmi minisztere, Donald Ramsfeld is viszonzta.

Mongólia ebben az időben kezdte megalapozni az ún. „harmadik szomszéd” külpolitikáját, mely egyrészt a korábban említett „harapófogóból” való kiszabadulást célozta, másrészt az ország nemzetközi diplomáciában betöltött szerepét, súlyát kívánta hangsúlyozni. Ehhez 2004-ben az ország új „terepe” talált. Augusztusban váratlanul ismét

⁶¹ A tajvani kormányzat, illetve a tibeti és mongol ügyekkel foglalkozó hivatala – mely a mandzsu kori Lifan Yuanközvetlen utóda – csak 2002-ben járult hozzá, hogy a mongolok saját útlevelüket használva léphessenek a szigetre. Ameddig a tajvani kormányzat nem ismeri el Mongóliát önálló államként, addig nem is kérdéses, hogy a mongol kormányzat is csak a Kínai Népköztársaság kormányát tekintheti tárgyaló félnek.

megnyílt Észak-Korea ulánbátori nagykövetsége, majd még az év vége előtt a mongol államfő hivatalos látogatást tett az országban. Mint ahogyan a későbbi évek eseményei bizonyították, a magas szintű diplomáciai kapcsolatfelvétel célja az volt, hogy a mongol diplomácia egyfajta közvetítőként jelenjen, jelenhessen meg az észak-koreai rezsim és a külföld tárgyalásaiban, ezzel is növelve saját politikai súlyát. A következő években érezhetően nagy súlyt fektettek arra, hogy Mongólia az ázsiai kontinensen egy semleges, közvetítői státust töltsön be. Észak-Korea a 2006-ban elvégzett kísérleti atomrobbantása következtében egyre jelentősebb mértékben elszigetelődött, így Mongólia közvetítői státusa is felértékelődött. Ugyanakkor a mongol parlament épp ebben az évben döntött arról a törvénytervezetről, mely kimondja az ország atomfegyvermentes övezetté nyilvánítását. Ezt a térségben elsőként tette meg az ország. A diplomáciai kapcsolatok fejlesztése szempontjából további jelentős esemény volt, hogy a Shanghai-i Együttműködési Szervezet ekkor biztosított Mongóliának megfigyelői státust.

Mongólia diplomáciai ambíciói a következő években sem csökkentek. Érezhetően sikerült nagyobb figyelmet generálnia, és sikerült közvetítői státusát nemcsak megalapozni, de elfogadtatni is. Az ország a kelet-, északkelet-ázsiai politikai diskurzus megkerülhetetlen szereplője lett. Sikeresen építette kapcsolatait közvetlen szomszédjain kívül Kelet-Ázsia meghatározó gazdasági hatalmaival, Japánnal, Dél-Koreával éppúgy, mint az USA-val és az Európai Unióval. Az évtized végére minden jelentős ázsiai politikai, gazdasági fórumnak tagja lett.⁶² 2012-ben a világ öt atomhatalma elfogadta Mongólia deklarált atomfegyvermentes státusát, 2013-ban C. Elbegdordzs kezdeményezte az északkelet-ázsiai biztonsági fórum megszervezését, mely a térség politikai stabilitásának megőrzését célozza.⁶³

⁶² „Mongolia’s Membership in International Organizations.”

⁶³ JARGALSAIKHAN ENKHSAIKHAN 2014.

A MONGOL GAZDASÁG

A mongol rendszerváltást követő években az oroszok kivonulása, a korábbi KGST-kapcsolatok megszűnése igen jelentős következményekkel járt, a mongol gazdaság gyakorlatilag az összeomlás szélére került. A mongol rendszerváltás és politikai átalakulás utáni kormányok egyik legjelentősebb feladata a gazdasági helyzet normalizálása volt. A korábbi stratégiai partner – a Szovjetunió – kivonulása egy csupán kismértékben iparosított, elsősorban a korábbi szövetségesek igényei szerint kialakított és számottevő infrastruktúrával nem rendelkező, így önmagában szinte életképtelen gazdaságot hagyott hátra. Ebben a környezetben kellett, szinte a nulláról kezdve, a gazdaság bővülésének feltételeit megteremteni. A nemzetközi közösség nem hagyta magára ezzel a problémával az országot – a '90-es évek közepén Mongólia volt a világ egyik legnagyobb hitelfelvevője. Az így rendelkezésre álló forrásokat azonban közel sem tudták megfelelően felhasználni. 1998-ban már a második bankkrízis söpört végig az országon, és a privatizációt sem sikerült elég körültekintően véghezvinni. Mongóliában – számos kelet-európai országhoz hasonlóan – egy viszonylag szűk csoport lett az állami vagyon kiárusításának haszonélvezője. Bár a külső források lehetőséget biztosítottak volna arra, hogy a mongol bankrendszer kiépítésével megteremtsék a gazdaság finanszírozásának feltételeit, ám a rendelkezésre álló kereteket rosszul használták fel. A külső források eltűntek a bankrendszer útvesztőiben, egy szűk elit érdekeit szolgálva. Ugyanakkor, a poszt-szovjet politikai és gazdasági átalakulásokra nemcsak itt jellemző módon, ez a gazdasági csoport a politikai réteggel, elsősorban az 1996-os választásokon győztes Demokrata Unióval ápolt szoros kapcsolatokat. Nem véletlen, hogy nem sokkal a hatalom megszerzése után már a külföld elvtelen kiszolgálóinak bélyegezték őket.

Ebben a választási ciklusban érte el mélypontját a gazdasági visszaesés is. Az 1990-es évek elején elvesztett piacok helyett ebben az időszakban még nem sikerült újakat kiépíteni, így a mongol gazdaság hagyományosan jól teljesítő szegmensei – elsősorban az állati eredetű nyersanyagokra (pl. bőr) épülő iparágak – is drámai visszaesést

produkáltak.⁶⁴ Az infláció jelentős mértékben megugrott, a mongol fizetőeszköz, a tugrik dollárhoz viszonyított árfolyama 1996-ban fél év alatt csaknem 36%-kal esett.⁶⁵

A Demokrata Unió ilyen környezetben képtelen volt sikeres gazdaságpolitikát folytatni. Az állami bevételek növelése érdekében gyakran egymásnak ellentmondó, illetve népszerűtlen döntéseket hozott. Jellemző a helyzetre az 1997 áprilisában a személy- és teherszállításra kivetett különadót szabályozó törvény, illetve az azzal szemben kialakult ellenállás. A kormányzat 13–160 ezer tugrik különadót⁶⁶ vetett ki a személyi tulajdonban lévő gépjárművekre. Ez az intézkedés közvetlenül vagy közvetett módon gyakorlatilag az egész mongol társadalmat érintette, nem csak a helyi, de a helyközi közlekedésre és áruszállításra is hatással volt. Mongóliában a nem megfelelő infrastruktúra – például az út- és vasúthálózat hiánya – a belföldi kereskedelmet, áruszállítást is korlátozta. A vidék és a főváros közötti áru- és személyszállítást a leghatékonyabban mindmáig a jórészt magántulajdonban – gyakran a sofőr egyszemélyes vállalkozásaként – működő kisebb fuvarozó cégek bonyolítják. A rendszerváltás után, a közösségi közlekedés hiányosságait kihasználva, a városokban is egyre-másra alakultak a kis, személyfuvarozással foglalkozó vállalkozások. Ezek megadóztatása országos méretű ellenállást váltott ki, a fővárosban utcai blokáddal akadályozták a forgalmat, a Szühebátor téren többeszes tüntetésekkel követelték az intézkedés visszavonását. A demonstrációk el is érték céljukat, Ocsirbat⁶⁷ államelnök megvétózta a törvényt.

Az ellentmondásos gazdasági döntések következtében a kívülálló számára is könnyen megfigyelhető, sajátos gazdálkodási formák jöttek létre az országban. Akülönböző kisvállalkozások létrejöttét a fent említett fuvarozó cégek is jól szemléltetik, de a mongolok kreativitására, illetve a gazdasági jellegű magánkezdeményezésekre még számos más példát is találhatunk. A piacgazdaság bevezetése, az állami vállalatok fokozatos visszaszorulása, az állam által irányított kereskedelem visszaesése nyomán egyre-másra jelentek meg a kisebb – gyakran csak alkalmi társulásként működő – magánvállalkozások. Ezek gyakran a törvényi kereteket feszegetve, az állandó munkahely mellett inkább csak fizetés-kiegészítést biztosítottak az alkalmi vállalkozók számára. A '90- es évek végén az utazó számára úgy tűnhetett, hogy egész Mongólia kereskedik. Az állami,

⁶⁴ ROSSABI 2005: 85.

⁶⁵ ROSSABI 2005: 77. A kedvezőtlen gazdasági környezet következtében a GDP növekedése a korábbi 6,3 százalékról alig 3 százalékra esett 1996 végére.

⁶⁶ ROSSABI 2005: 76.

⁶⁷ Punsalmagiin Ocsirbat, Mongólia államelnöke 1990–1997 között.

nagyvállalati szintű kereskedelem hiányosságait kihasználva egyre-másra nyíltak a kisebb boltok, trafikok, amelyek áruellátásáról sajátos módon gondoskodtak. Gyakran fordult elő, hogy kisebb közösségek, saját anyagi forrásaikat összeadva, megvásároltak egy-egy vagonnyi szállítmányt a legkülönbözőbb termékekből. Ezt vasúton Kínából vagy Európából a fővárosba szállították, és szintén „kisipari” módszerekkel – például barátok segítségével vagy a vidékre induló postajáratokkal, buszokkal⁶⁸ – terítették a fővárosban, illetve az egész országban. A már említett kisebb boltok, trafikok ugyan önállóan kicsi, de összességében megfelelő méretű piacot teremtettek az így érkezett árucikkeknek. A szerény hasznot azután, ismét kalákában, újabb szállítmány beszerzésére fordították. Ebben az időben gyakran fordult elő, hogy a mongol határokon szinte képtelenség volt kishatár-forgalommal vasúton átkelni, mert a helyi „kereskedők” minden kupét lefoglaltak áruik számára. Az utazó ilyenkor éppúgy megoszthatta fülkéjét egy banánszállítmánnyal, mint egy ülőgarnitúra terebélyes foteljeivel. Az ilyen jellegű tevékenység elsősorban a városi lakosság körében volt elterjedt. A vidék ekkor is megmaradt hagyományos gazdálkodási formáinál, és népességszáma sem csökkent jelentősen. Ez a tény biztosította a mongol gazdaság túlélését.

Az említett kereskedelmi formák később, az ezredforduló környékén, fokozatosan visszaszorultak. A gazdaság ezen szegmensében is megjelentek a nagyvállalkozások, amelyek elég tőkeerősek voltak a nagy tételben történő kereskedelmi forgalom lebonyolításához. Ez jelentős változásokat is generált. Egyre több külföldi, multinacionális cég jelent meg, kínai, dél-koreai, japán vállalatok nyitottak kirendeltségeket, kínáltak áruikat és szolgáltatásaikat – a mongóliai piacszerzés érdekében gyakran nyomott áron –, és a városokban is folyamatosan nőtt a fizetőképes kereslet. Az új környezet hatására az ezredforduló környékén az árubőség robbanásszerűen megnőtt, ebben az értelemben a mongol főváros napjainkban semmiben sem különbözik a világ más nagyvárosaitól.

A külföldi befektetések növekedésének azonban negatív hatásait is megfigyelhetjük. Tőkeerős mongol befektetők hiányában az igazán nagy volumenű beruházások jellemzően külföldi tőkéből, illetve külföldi hitelekkel valósultak meg. Ennek köszönhetően a befolyt nyereség jelentős része nem mongol kézben realizálódik, akár a magánbefektetőket, akár az állam jövedelmeit vizsgáljuk. Ráadásul az állam a piacgazdaság és a privatizáció korai

⁶⁸ Nem egyszer fordult elő, hogy a szerző vidéki terepmunkáján úttalan utakon zötykölődve az épp utolért postabuszhátsó ablakában magyar Balaton-szelet-, vagy étolajszállítmányt fedezett fel. Ekkor épp ilyen konténer érkezett az országba.

szakaszában – a befektetések ösztönzése érdekében – a költségvetés számára hosszú távon meglehetősen rossz szerződéseket is kötött. Jelentős állami területek kerültek külföldi kézre, jövedelmező és a globális konjunktúrában hosszú távon is nagy jövedelemmel kecsegtető iparágak, mint a bányászat, nemesfém- és ipari nyersanyag-kitermelés – jellemzően nagy bekerülési költségeik miatt – rendre külföldi többségi tulajdonú vállalatokhoz kerültek, amelyek a komoly kedvezmények miatt gyakran még adót sem fizettek. A hazánkban sem ismeretlen okok következtében a piacgazdaság bevezetése csak egy szűk réteg jövedelmeit gyarapította, nagymértékben nőtt a gazdasági értelemben leszakadók aránya.

Az új diplomáciai kapcsolat kialakítása után a Kína és Mongólia közötti gazdasági együttműködés újraértelmezésére is sor került. A kínai gazdasági robbanás természetesen alapvető hatással volt Mongóliára is, annál is inkább, mivel Mongólia a rendszerváltás generálta politikai változások következtében elvesztette addigi legjelentősebb gazdasági partnerét.

Az 1990-es évek közepén az orosz–mongol gazdasági kapcsolatok visszaszorulásával megüresedett piaci pozíciókat Kína könnyedén be tudta tölteni. 1995-ben Kína már a második legnagyobb kereskedelmi partnere volt Mongóliának, 1999-re pedig a vezető szerepet is megszerezte. 2004-ben a mongol export 48 százaléka irányult Kínába, és a Mongóliába irányuló külföldi befektetések 38%-a származott Kínából. Ez Kína északkeleti és északnyugati tartományainak is jövedelmező fejlemény volt, ugyanakkor a kínai külpolitika is jelentősen profitált belőle. A gazdasági befolyás kialakításával, az egyre nyomasztóbb gazdasági erőfölény felhasználásával egyre inkább lehetősége nyílt a kétoldalú kapcsolatok irányítására is.

Gazdasági értelemben Mongólia számára Kína közelsége áldás és átok is egyben. A kínai gazdaság szinte kielégíthetetlen nyersanyagigénye komoly lehetőségeket rejt a mongol gazdaság számára. Mongólia területe igen jelentős készleteket rejt nemesfémekből és egyéb ásványkincsekből. Nagy mennyiségű szén, arany, vas és más nemes- és színesfém található ezen a területen. Ezek a nyersanyagok alapvető fontosságúak a kínai ipar számára, ugyanakkor kitermelésük nehézségekbe ütközik. A szovjet befolyás időszakában az infrastrukturális fejlesztések Mongóliában korántsem voltak átfogóak. Elsősorban a városi lakosság körülményeinek szerény javítását, illetve a szovjet ipar szükségleteinek kiszolgálását célozták. Ennek köszönhetően nem épült ki olyan út- és vasúthálózat, energiagazdálkodás, mely lehetővé tenné az új lelőhelyek gyors kiaknázását. A

bányaalapításoknak, illetve a kitermelés megindításának alapfeltétele az infrastruktúra kiépítése. Ehhez Mongóliában nincs megfelelő tőke. A kínai befektetők így jó lehetőséghez jutnak, amit a két ország kormányzata is támogat.

2003-ban első külföldi útján – mely szintén a kiemelt kínai figyelem bizonyítéka – Hu Jintao kínai államelnök hivatalosan is megerősítette, hogy Kína érdekelt a mongóliai beruházások fokozásában, a gazdasági kapcsolat megerősítésében.

Egy évvel később, 2004-ben a mongol államfő, N. Bagabandi pekingi vizontlátogatásakor szintén üdvözölte a kínai befektetéseket. A két ország együttműködésének köszönhetően a 2003-as 23 millió dollárnyi kínai bányászati beruházás egy évvel később már 3,7-szeresére, 86 millió dollárra nőtt. A kínai részesedés a külföldi bányászati beruházások 30%-át tette ki.⁶⁹ Ugyanakkor még 2003-ban egy 300 millió dolláros kedvezményes kölcsönt is kilátásba helyeztek a mongol bányászat mint kiemelten fontos gazdasági tényező fejlesztése érdekében.

Az új piaci környezet több, a mongol gazdaság számára hagyományosan vezető pozíciót biztosító területen is sajátos helyzetet teremtett. Jó példa erre a kasmír-előállítás. Jelenleg Mongólia birtokolja a világ kasmírtermelésének nagyjából 20%-át. A jelentős termelési kapacitásokat és a növekvő keresletet kihasználva kínai kereskedők már az ezredforduló előtt jó lehetőséget láttak a kasmírkereskedelemben. A kilencvenes évek végén kezdtek jelentős mértékben, már az országhatáron belül felvásárolni a kasmírt. A nyersanyagot azonban kivitték az országból, így a kínai feldolgozás fejlesztésével Mongólia piacokat veszít, nem tudja saját kapacitásait megfelelő mértékben kihasználni. Ugyanakkor a növekvő kereslet miatt egyre több mongol pásztor alakítja át gazdaságát egyoldalúan kasmír előállítására. Ez a tendencia elsősorban közel a kínai–mongol határhoz, a déli területeken, a Góbi-sivatag környékén figyelhető meg. Az egyre növekvő túlspecializálódott állatállomány azonban nem alkalmas az ezen a területen történő legeltetéshez, így feléli a természeti erőforrásokat, fokozatosan elveszti ellenálló képességét, és ez hosszú távon jelentős negatív változásokat is eredményezhet.

A kétezres évek közepére fokozatosan kezdtek beérni a gazdaság átalakítását célzó intézkedések. 2004-ben a bányászat, az építő-, illetve a szolgáltató ipar területén csaknem 65%-os növekedést regisztráltak. Tovább folytatódott a privatizáció, 2004-ben magánkézbe került az ország legnagyobb kőolaj-forgalmazója, s tervben volt a nemzeti

⁶⁹ BATČIMEG 2005: 2.

légitársaság és az ország legnagyobb kasmírkereskedelemmel foglalkozó vállalata, a Gobi Cashmer privatizációja is. Az évtized közepére a nemzeti össztermék csaknem 80%-át magáncégek adták.

Látványos eredményeket hozott a bányaipar fejlesztése is. Az energiahordozók kitermelése mellett jelentős bevételeket eredményezett az egyik legfontosabb ipari nyersanyagnak számító réz világpiaci árának folyamatos emelkedése is. Az ipari termelésnek ekkor csaknem 60%-át a bányászat adta.

A mongol gazdaság motorja az évtized végén is a bányaipar volt. Ebben – a harmadik fél bevonására tett rendszeres mongol kísérletek ellenére is – Kína volt és maradt Mongólia legjelentősebb partnere. A 2010 nyarán Mongóliába látogató Wen Jiabao kínai kormányfő megbeszélésein is a mongol ásványkincsek kitermelése és az infrastruktúra-beruházások fejlesztése területén állapodtak meg szorosabb együttműködésről. Kína elsősorban az ország délkeleti területein található feketeszén-, arany- és rézbányákban szerzett érdekeltségeket. A kétoldalú tárgyalásokon a két ország kereskedelmi kapcsolatainak fejlesztése és egy esetleges kínai–mongol szabadkereskedelmi térség megvalósításának lehetősége is szóba került.⁷⁰

Az egyre jelentősebb gazdasági befolyás, a kínai beruházók mongóliai jelenléte sajnos olyan elsősorban társadalmi jellegű változásokat is generál, melyek rossz hatással lehetnek a két ország kapcsolatára. Ezek nem emelkedtek kormányzati szintre, és mindkét állam vezetői kategorikusan elhatárolódtak ezektől, de a probléma ennek ellenére létezik.

ÖSSZEFOGLALÁS

A fentiek alapján elmondható, hogy az elmúlt két és fél évtizedben Mongólia igen jelentős utat járt be. Kormányzati rendszerét a térségben példa nélkül álló módon sikerült átalakítania, és így az euroatlanti értékrendnek megfelelő új demokratikus struktúrát hozott létre. Az átalakulás nem volt zökkenőmentes. Az elmúlt években több kormányzati ciklusban, gyakran vezető politikusokkal szemben is felmerült a korrupció vádja.⁷¹ Különösen az átalakulás első évtizedeiben külföldi hitelezőkkel, beruházókkal kötött koncessziós szerződések sokszor az állam számára előnytelen feltételeket, és gyakran

⁷⁰ „Kína mélyíti gazdasági...”

⁷¹ Többekkel együtt az előző államelnök Enxibayar is kénytelen volt bíróság elé állni.

ráfizetést hoztak. Az ország elhelyezkedése által determinált igen nehéz geopolitikai helyzetet azonban eddig jól kezelték, sikerült megőrizni Mongólia területi integritását, s a „harmadik szomszéd” politika is sikeres abban az értelemben, hogy a mongoloknak sikerült kitörniük abból a diplomáciai elszigeteltségből, amely a 20. század nagy részét jellemezte.

A jövő kérdése, hogy az elsősorban a külföldi befektetések által pörgetett gazdasági fejlődést⁷² sikerül-e stabil pályára állítani. A mongol gazdaság kiszolgáltatottságára jellemző, hogy az elmúlt két évben megrekedt koncessziós tárgyalások és a befektetők kivárása miatt elmaradó beruházások hatására a központi költségvetés azonnal jelentős megszorításokra kényszerült, ami az elmúlt évtizedben többször tapasztalható kétszámjegyű növekedéshez⁷³ és az életszínvonal látványos javulásához szokott lakosság számára nehezen elfogadható.

Felvetődhet a kérdés, hogy az elmúlt huszonöt év vajon egyértelműen életszínvonal-növekedést hozott-e a mongolok számára? A választ két részre kell bontanunk. Ahogyan a társadalmi átalakulást bemutató részben szó volt róla, az elmúlt egy-másfél évtizedben Mongólia lakossága két markánsan elkülönülő csoportra bomlott. A vidéken élő, hagyományos nomád állattenyésztéssel foglalkozó rétegek kevésbé érzik a gazdasági változás hatásait. Az életmódjuk kis mértékben változott, jurtában élnek, legeltetnek, a hagyományos életmódnak megfelelően rendszeresen költöznek, a rendelkezésükre álló infrastruktúra azonban fokozatosan átalakult. A mobiltelefon használata már általános, egyre több jurtában találunk elektromos eszközöket, tévét, általánossá vált az egy vagy akár több gépjármű használata is. Az új gazdasági környezethez nehezebben alkalmazkodtak, de a déli területeken a kasmír igen jó bevételi forrást jelent, s ezzel párhuzamosan az utóbbi években az is körvonalazódni látszik, hogy az ország vezetése az eddigi szinte egyoldalú bánya- és szolgáltató ipari fejlesztések után felismerte, hogy a hagyományos nomád állattenyésztésnek igen fontos szerepe van és lehet a mongol gazdasági struktúrában. Így egyre több eszközzel ösztönzik a vidéki lakosságot arra, hogy ne hagyja el hagyományos életmódját. Ezzel a vidék fokozatos elnéptelenedését is próbálják megállítani.

A városi lakosság életmódja, életszínvonala drasztikusan változott, javult. A boltok árukészlete bármely fejlett ipari államéhoz hasonlítható, a telekommunikáció 1990-es

⁷² 2011-ben az éves GDP növekedés a bányaberuházásoknak köszönhetően 17% volt.

⁷³ SMITH 2013.

évek végén bekövetkezett robbanásszerű fejlődése után a mobiltelefon-használat, az internetelés általánosnak mondható. Javultak a szolgáltatások, fejlesztették a közműveket, és az ingatlan-beruházásoknak köszönhetően egyre-másra épülnek új lakótelepek a fővárosban, melyekre megvan a fizetőképes kereslet is. Ma Ulánbátor közel sem azt a képet mutatja, mint 10–15 évvel ezelőtt. Fejlődése hasonló mértékű – bár természetesen kisebb léptékű –, mint amiről a kínai fejlődés tekintetében beszélni szoktunk.

Mongólia számára létkérdés, hogy a külföldi – és ha lehet, kisebb mértékben kínai – befektetők számára stabil környezetet biztosítson, hogy kialakítson egy egészséges külkereskedelmi struktúrát, és az, hogy a nemzetközi politikában „látható” maradjon. Ez garantálhatja egyrészt az életszínvonal növekedését, másrészt azt, hogy egyik szomszédja felé se váljon olyan egyoldalúan kiszolgáltatottá, mint amilyen helyzet a terület 18. század utáni történetét jellemezte. Erre az elmúlt 25 év tapasztalatai alapján minden esélye megvan.

Budapest, 2015. október

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AMARSANAA, É. – BATSAIXAN, O. – TÖWŠINTULGA, A. 2013. *Mongol Ulsiin jasgiin gazar. (1911-2012)*. Ulaanbaatar. [A mongol kormányzati rendszer 1911-2012]
- BALOGH PÉTER. 2004. „A huszadik századi mongol történelem egy igaz forrása.” PhD disszertáció. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem (kézirat)
- BARKMAN, UDO. B. 2013. „The Position of Mongolia in Regional Security.” *Mongoliin tüüx, uls töriin acuudliin tuxai ögүүллүүд*. Ulaanbaatar, Mongol Ulsiin Ix surguul', Mongol Sudlaliin Xüreelelen.
- BATBAYAR, BATERDENE. 1996. *XX Juunii Mongol*. Ulanbaatar. [A XX. század Mongóliája]
- BATBAYAR, CEDENDAMBIIN. 2002. *Mongolia's Foreign Policy in the 1990's: New Identity and New Challenges*. Ulaanbaatar, Institute for Strategic Studies.
- BATBAYAR, CEDENDAMBIIN. 2006. *Mongol ba ix gürnüüd XX. juunii exiin xagast*. Ulaanbaatar, 2006. [Mongólia és a nagyhatalmak a 20. század elején]
- BATBATYAR, CEDENDAMBIIN. 2011. Bogd Xaant Mongol Uls gurawdax' xöršiin ereld. Ulaanbaatar. [A Szentkáni Mongólia a három szomszéd szemében]
- BATČIMEG, MIGGEDDORJ. 2005. „Future Challenges for the PRC and Mongolia: A Mongolian Perspective.” *China Brief*. Vol. 5. Issue 10. URL: <http://www.jamestown.org> (utolsó letöltés: 2015. június 30.).
- BLAGOV, SERGEI. 2005. „Mongolia Drifts Away From Russia to China” *China Brief*. Vol. 5. Issue 10. URL: <http://www.jamestown.org> (utolsó letöltés: 2015. június 30.)
- CAMPI, ALICIA. 2005. „Sino-Mongolian Relations from Beijing's Viewpoint” *China Brief*. Vol. 5. (2005) Issue 10. URL: <http://www.jamestown.org> (utolsó letöltés: 2015. június 30.).
- ENXTÖWŠIN. B. – OČIR. A. 2004. *Mongol Ulsiin tüüx. 5*. Ulaanbaatar, Mongol Ulsiin Šin]lex Uxaani Akademi. [Mongólia története]
- HUMPREY, C. – SNEATH, D. 1999. *The End of Nomadism?* Durham: Duke University Press.
- JAANXÜÜ, É. – ALTANCECEG, T. 2014. *Mongoliin tüüxiin lekcүүд*. Ulaanbaatar. Soembo printing XXk. [Mongol történeti előadások]
- JARGALSAIKHAN ENKHSAIKHAN. 2014. „Mongolian foreign policy: a small state with big aspirations”. *East Asia Forum*, 2014. április 02. URL: <http://www.eastasiaforum.org/2014/04/02/mongolian-foreign-policy-a-small-state-with-big-aspirations/> (utolsó letöltés: 2015. július 16.)
- „Kína mélyíti gazdasági együttműködését Mongóliával.” 2010. *MTI*, 2010. június 02. URL: http://galamus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=12664:kina-melyiti-gazdasagi-egyuettkoedeset-mongoliaval-12436&catid=92&Itemid=232 (utolsó megtekintés: 2015. július 14.)
- KOVÁCS ATTILA ENDRE 2001a. „A Mongol rendszerváltás és társadalmi háttere.” In: Birtalan Ágnes – Yamaji Masanori (szerk.) *Orientalista Nap 2000*. Budapest: MTA Orientalisztikai Bizottság – ELTE Orientalisztikai Intézet: 96-106.
- KOVÁCS ATTILA ENDRE 2001b. „A mongol demokratizálódás rövid története.” *Új keleti szemle*, 3. évf. 1-2. Budapest: 48-68.

- LAKE, JOSEPH E. 2000. "Perspectives on Early Political Change" *Mongolia's Political and Economic Transition: Challenges and Opportunities*. The Asian Foundation Conference. Ulaanbaatar. URL: <https://asiafoundation.org/resources/pdfs/MongloiaPolEconTransition.pdf> (utolsó letöltés: 2015. július 13.).
- LXAM, P. (szerk.) 2011. *Niigem ĵurmiin daraax mongolčuud*. Ulaanbaatar: Mongol Ulsiin Šinjlex Uxaanii Akademi, Tüüxen Xüreelen. [A szocializmus utáni mongolok]
- „Mongolia's Membership in International Organizations.” *infoMongolia.com*. URL: <http://www.infomongolia.com/ct/ci/261/> (utolsó letöltés: 2015. július 16.)
- ROSSABI, MORRIS. 2005. *Modern Mongolia. From Khans to Commissars to Capitalists*. Berkely, University of California Press.
- SMITH, GREGORY. 2013. „Mongolia needs better roads, schools and hospitals: so why all this talk about saving for the future?” *World Bank*, 2013. március 28. URL: <https://blogs.worldbank.org/eastasiapacific/mongolia-needs-better-roads-schools-and-hospitals-so-why-all-this-talk-about-saving-for-the-future> (utolsó letöltés: 2015. július 16.)
- ŠIRENDEB, B. (szerk.) 1968. *Bügd Nairamdax Mongol Ard Ulsiin tüüx*. Ulaanbaatar 1968. [A Mongol Népköztársaság története]
- ŠIRENDEB, B. 1999. *Mongol ardiin xuw'sgaliin tüüx*. Ulaanbaatar 1999. [A mongol népi forradalom története]
- ŠURTUU, D. 2005. „Xyatadiin šine diplomat bodlogo ba mongol-hyatadiin xarilcaa.” *Unuugiin Xyatad*, Vol. 1.: 12-17. [Az új kínai diplomácia és a mongol-kínai kapcsolatok]
- SZILÁGYI ZSOLT. 2003. „Some Remarks about Mongol-Tibetan Treaty, 1913.” In: Sárközi, A. – Rákos, A. (szerk.): *Altaica Budapestinensia MMII. Proceedings of the 45th Permanent International Altaistic Conference*. Budapest 2003.: 312-318.
- SZILÁGYI ZSOLT. 2008. „A buddhista egyház a modern mongol társadalomban.” *Keréknymok*, No. 4.: 60-73.
- SZILÁGYI ZSOLT. 2009. „Kínai-mongol kapcsolatok a 20-21. század fordulóján. In: Hamar Imre – Salát Gergely (szerk.) *Kínai történelem és kultúra. Tanulmányok Ecsedy ildikó emlékére*. Budapest: Balassi Kiadó: 246-256.
- SZILÁGYI ZSOLT. 2010. „Is the Post-Communist Transition Over? Economic and Social Factors Influencing the Mongolian Democratisation Process.” In: Krisztián Csaplár-Degovics, Miklós Mitrovits and Csaba Zahorán (eds.): *After Twenty Years. Reasons and Consequences of the Transformation in Central and Eastern Europe*. Berlin, Osteuropa-Zentrum Berlin – Terra Recognita Foundation: 116-141.
- SZILÁGYI ZSOLT. 2010. Városlakó nomádok. A politikai változás és a globalizáció hatása a mongol társadalomban. In: Berta Péter (szerk.) *Ethno-lore XXVII. A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézetének Évkönyve*. Budapest: Akadémiai Kiadó: 325-337.
- SZILÁGYI ZSOLT. 2013. „A modern mongol állam kezdetei. Mongólia önállósodási törekvései a 20. század második évtizedében” *Világtörténet*. 3. (35.) évf. 2013. 2-3.: 333-363.
- WANG WEI-FANG. 2005. „Pan-Mongolism” and U.S.-China-Mongolia Relation.” *China Brief*, Vol. 5. Issue 10. URL: <http://www.jamestown.org> (utolsó letöltés: 2015. június 30.).

Kiadja:

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

Nemzetközi és Politikatudományi Intézet

Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport

1088 Budapest, Mikszáth Kálmán tér 1.

E-mail: salat.gergely@btk.ppke.hu

Tel.: 06-1-235-3030/1010

Honlap: <https://btk.ppke.hu/karunkrol/intezetek-tanszekek/nemzetkozi-es-politika-tudomanyi-intezet>

Felelős kiadó: Dr. Salát Gergely szakmai igazgató

Minden jog fenntartva!

A PEACH Műhelytanulmányokban megfogalmazott vélemények és következtetések a szerző sajátjai, melyek nem minden esetben tükrözik a Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport vagy a Pázmány Péter Katolikus Egyetem bármely más egységének álláspontját.